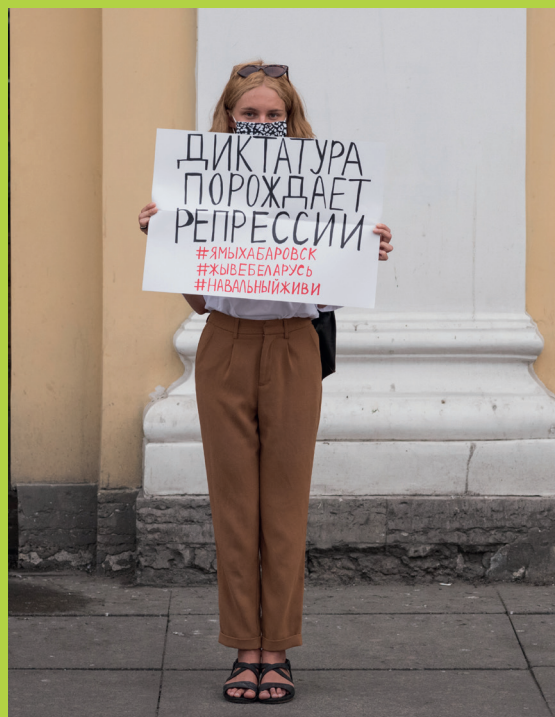

Карта конфлікту на Донбасі: РОСІЙСЬКІ НЕДЕРЖАВНІ АКТОРИ

- ▣ пропагандистські ЗМІ
- ▣ незалежні, опозиційні та розслідувальні ЗМІ
- ▣ неурядові організації
- ▣ емігрантські організації

Цей аналітичний огляд акторів конфлікту на Донбасі підготовлено у рамках субпроєкту "Карта конфлікту" платформи громадянського суспільства CivilM+.

Загальною метою роботи над картою конфлікту є визначення акторів і груп, залучених до конфлікту на Донбасі на різних рівнях, а також їх впливу, взаємозв'язків, інтересів, страхів і очікувань. Передбачається, що цей аналіз допоможе визначити можливі шляхи впливу на різних стейкхолдерів з метою врегулювання конфлікту.

Публікацію підготовлено російським незалежним журналістом, ім'я якого не називається з причин безпеки.

Рецензент:

Анн Ле Уеру, соціологиня, Університет Париж Нантер, Інститут соціально-політичних наук (Париж, Франція)

Субпроєкт «Карта конфлікту» реалізується в рамках проєкту німецької громадської організації DRA e.V «Диалог ради взаимопонимания и справедливости: европейские НПО работают вместе для преодоления конфликта на Донбассе» при финансовой поддержке Федерального министерства иностранных дел Германии.

Зміст цієї публікації не обов'язково збігається з позицією Міністерства закордонних справ ФРН і думкою всіх членів платформи CivilM+.

Copyright © DRA 2020

Відтворення змісту публікації дозволяється у разі згадки джерела.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ЗМІ	7
Телебачення	7
1. «Перший канал»	7
2. Всеросійська державна телерадіокомпанія (ВДТРК)	8
3. НТВ	8
4. RT (раніше – Russia Today)	10
Друковані медіа	13
5. Газета “Комсомольська правда”	13
6. LIFE	14
7. Sputnik	15
8. Федеральне агентство новин (ФАН)	16
Актори впливу — пропагандисти	18
9. Алексєй Громов	18
10. Арам Габрелянов	19
11. Євгеній Прігожин	20
12. Дмитрій Кісельов	21
13. Владімір Соловйов	23
14. Маргаріта Сімоньян	24
15. Владімір Сунгоркін	25
УМОВНО НЕЗАЛЕЖНІ, ОПОЗИЦІЙНІ І РОЗСЛІДУВАЛЬНІ ЗМІ	27
16. «Ехо Москви»	27
17. «Нова газета»	28
18. Телеканал «Доц»	29
19. «Грані.ру»	30
20. МБХ-Медіа	31

21. Радіо «Свобода»	31
22. Російська служба BBC	33
23. Meduza	34
24. Фонтанка.ру	34
25. The Insider	35
26. Conflict Intelligence Team	36
27. «Псковська губернія»	37
НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КАМΠΑНІЇ	38
28. «Меморіал»	39
29. Союз «Жінки Дона»	39
30. Вогні Ейрени	40
31. Молодіжний правозахисний рух (МПР)	41
32. Московська Гельсінська група (МГГ)	42
33. Группы «Солідарність» и «Мирний опір» у Санкт-Петербурзі	42
34. Волонтерський рух у Росії	43
35. Кампанія на захист Олега Сенцова	44
36. Пікети в Москві і Санкт-Петербурзі за «всіх на всіх»	45
37. Кампанія за звільнення українських моряків	46
ЕМІГРАНТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ	48
38. Форум Вільної Росії (ФВР)	48
39. Фонд «Вільна Росія» (Free Russia Foundation)	48
40. Фонд Бориса Немцова за свободу	49

Передмова

Перед Вами — перша частина дослідження про російських недержавних акторів конфлікту на Донбасі. Тут проаналізовано внесок значної частини російських медіа (як пропагандистських, так і незалежних) у висвітлення і легітимацію конфлікту для російської аудиторії, а також роль недержавних некомерційних організацій, так чи інакше задіяних у мирному врегулюванні або пом'якшенні наслідків конфлікту для постраждалих. До списку акторів також увійшли персони-діячі інформаційного впливу кремлівської пропаганди, в завдання яких входить інформаційне забезпечення дій Росії на Донбасі. У цю, першу частину дослідження не увійшов аналіз ролі російських та емігрантських аналітичних центрів, приватних комерційних компаній і корпорацій, а також численних помічників російського режиму в західних демократичних країнах. Останні — хоч і не є російськими акторами — безумовно діють на стороні російського політичного режиму і представляють його інтереси в країнах розвинутої демократії. До них відносяться іноземні менеджери російських державних корпорацій, а також прокремлівські західні журналісти, політологи та політтехнологи, які є провідниками путінської стратегії за кордоном.

Включення у дослідження пропагандистських медіа також вельми умовне, так як вони по суті не є недержавними акторами. Це або повністю державні корпорації зі 100-відсотковим бюджетним фінансуванням (ВДТРК), або формально недержавні, але які знаходяться під повним держконтролем видання (RT, «Перший канал», «Комсомольська правда»). Усі медіа, що належать до пропагандистських, фінансуються з російського державного бюджету або з фондів, близьких до Кремля олігархів («Комсомольська правда»). На відміну від них, незалежні, критичні і розслідувальні видання мають тільки недержавні джерела фінансування.

Проте, ми вирішили доречним помістити пропагандистські ЗМІ в число «недержавних акторів», тому що формально вони не виконують функції державних установ і відносяться скоріше до продержавних гравців громадянського суспільства.

Основні значення:

1. **Пропагандистські медіа** — невільні продержавні медіа з державним (або «навколдержавним») фінансуванням, які дотримуються офіційної ідеології в своєму трактуванні подій (див. визначення терміну «російська державна пропаганда» нижче).
2. **Незалежні (і розслідувальні) ЗМІ** — умовно незалежні медіа, що відрізняються критичним підходом до аналізу подій, які прагнуть до об'єктивності і неупередженості, що публікують власні розслідування випадків корупції та зловживань владою і фінансуються з недержавних джерел.
3. **Актори впливу** — пропагандисти, персони, чия діяльність спрямована на створення, розвиток і зміцнення пропагандистського інформаційного нарративу в країні: чиновники Адміністрації президента РФ, керівники, головні редактори, а також співробітники, які безпосередньо працюють з аудиторією — телеведучі, оглядачі, колумністи, ідеологи, «експерти» і «журналісти» — продержавних ЗМІ.

4. **Неурядові організації (некомерційні, недержавні організації, НКО).** Громадські об'єднання, які докладають зусиль для врегулювання конфлікту, проведення діалогу між представниками різних конфліктних груп, залучення уваги до конфлікту, організації допомоги постраждалим, захисту прав людини тощо. До цієї ж категорії включені громадські кампанії, що формуються різними групами проукраїнських активістів. Як правило, кампанії проводяться для досягнення однієї конкретної мети (звільнення Сенцова, українських моряків і т.д.), і після її досягнення розпадаються. Кампанії можуть також переростати в нові кампанії з тими ж лідерами та організаторами.
5. **Товариства російських емігрантів, що діють за кордоном.** Основні зусилля ці актори направляють на привернення уваги міжнародної громадськості та урядів своїх країн до збройного конфлікту, на обговорення з міжнародними експертами можливих шляхів його врегулювання та дотримання сторонами міжнародних угод і договорів, на просування санкцій проти країн і осіб, винних у розпалюванні конфлікту.

Для цілей цієї доповіді поняття **«російська державна пропаганда»** включає в себе дії, спрямовані на:

1. Просування офіційної зовнішньої політики Росії інформаційними засобами.
2. Формування позитивного образу Росії та її зовнішньої політики в очах російської та зарубіжної аудиторії.
3. Формування ворожого образу України, країн Заходу, а також діячів російської опозиції.
4. Згуртування суспільства навколо традицій, «моральних засад», «духовних скріп», єдиного лідера за мобілізаційним принципом, підтримка образу Росії як «оточеної фортеці» у колі ворогів.

Відмінність пропагандистських ЗМІ від звичайних полягає в тому, що метою їх діяльності є не об'єктивне інформування суспільства, а створення в суспільстві необхідних для влади наративів, іншими словами — **створення і підтримання «помилкової реальності» для миттєвого прибутку правлячого режиму.** Досягається це, зокрема, за допомогою використання нелегітимних методів впливу, серед яких: маніпулювання інформацією, дезінформація, однобічне висвітлення, створення і публікація фейків і т.д.

Окремого розгляду заслуговує питання високої ефективності російської пропаганди. І справді, якщо взяти за приклад тільки один параметр — рейтинг схвалення дій Владіміра Путіна на посту президента, то за деякими соціологічними дослідженнями після анексії Криму він збільшився більш ніж на чверть і склав 86%.¹ Очевидно, що таких високих рейтингів схвалення неможливо було б досягти без розгорнутої в країні пропагандистської кампанії нечуваних масштабів.

Як безліч разів буде відзначено в цій доповіді, діяльність пропагандистських ЗМІ в період захоплення Криму і розпалювання конфлікту на Донбасі може стати об'єктом застосування міжнародних конвенцій і договорів, а також російських законів, що забороняють заклики до агресії. Зокрема, було б цікаво провести юридичний аналіз кваліфікації дій російських пропагандистів за складом статті

¹ Волков Д. 86% Путіна: вірити чи ні. Відомості, 08.12.2015 <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2015/12/09/620191-86-putina>.

354 Кримінального кодексу РФ «Публічні заклики до розв'язування агресивної війни». Не раз експертами простежувався прямий зв'язок між сказаним на телебаченні і безпосередньою участю російських громадян у військових діях в Україні («Поїхав воювати в Україну, тому що побачив по телевізору, як там принижують російськомовних»)².

Коротко, на наш погляд, є дві основні причини такого ефективного впливу мас-медіа на російську аудиторію:

1. Зберігається безальтернативність телебачення як джерела інформації для більшої частини російського населення. Меншою мірою це стосується жителів великих міст із диверсифікацією джерел інформації, більшою — віддалених російських регіонів, а також — як це не дивно — російськомовних діаспор за кордоном, які зберігають відносну автономність від зовнішнього світу, традиційно або в силу нестачі знань місцевої мови сприймають російські мас-медіа як єдиний надійний інформаційний ресурс;
2. Роль ключових помічників у «забезпеченні інформаційного тилу», що покладається на державні ЗМІ російським політичним режимом. У гібридній війні проти України і Заходу федеральні ТВ-канали обрані як другі за значимістю актори проникнення і впливу після, власне, збройних сил.

Про значення, яке надавалося державою пропагандистській роботі, можна судити хоча б зі зростання фінансування держ-медіа за останні роки. У 2020 році бюджет державних ЗМІ на 2021 — 2022 роки був збільшений на 40% і склав понад 102 млрд. рублів (близько 1 390 млн. доларів). Найбільшу підтримку отримали телеканал RT, ВДТРК, «Перший канал», МІА «Росія сьогодні»³. Головні «бійці пропагандистського фронту» — пропагандисти головних федеральних каналів — є доларовими мільйонерами, власниками люксової нерухомості за кордоном.⁴

2 «Подивився телевізор і поїхав вбивати українців». <https://npubop.livejournal.com/2312607.html?page=4>.

3 ВВлада відмовилася від зниження держпідтримки ЗМІ на тлі пандемії. РБК, 17.09.2020 https://www.rbc.ru/technology_and_media/17/09/2020/5f61f7899a7947687f22edc1.

4 Див. наприклад: Квартири, дача й італійська вілла Владіміра Соловйова. Фонд боротьби з корупцією, 28.09.2017 <https://navalny.com/p/5565>.

Пропагандистські змі

Телебачення

1. «Перший канал»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Перший канал» входить до трійки найбільших телеканалів РФ, його безпосередніми конкурентами є «Росія-1» і НТВ. Позиціонується як головний канал країни, однак із 2016 року поступається в рейтингу «Росії-1». Форма власності — акціонерне товариство, проте 51% акцій «Першого» знаходяться під контролем держави, а 29% належать Національній Медіа Групі (Голова Ради директорів — Аліна Кабаєва), 20% — «продержавному» банку ВТБ.⁵ Генеральний директор ТК — Костянтин Ернст.

До кінця 2013 року «Першому» вдавалося зберігати образ аполітичного або лояльно-нейтрального ЗМІ. З початком Євромайдану стояти осторонь стало вже неможливо — усі медіа-активи Кремля були кинуті на «український фронт». Канал активно включився в інформаційну війну і не раз піддавався критиці за очевидний перекис у бік української тематики в інформаційних програмах або суспільно-політичних ток-шоу. «Перший канал» є активним провідником офіційної позиції Кремля: війна на Донбасі є «внутрішнім конфліктом», приводом до нього стали прихід праворадикальних сил до влади і дискримінація російськомовного населення у східних областях. У 2014 – 2015 роках канал активно просував ідею «федералізації» України.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Телеканал не має своїх інтересів або цілей, а є лише ретранслятором державної інформаційної політики в регіоні.

Дії щодо конфлікту.

Телекритики і журналісти відзначають агресивно-ворожу риторичку, односторонній підхід, маніпулювання фактами, використання неперевіреної інформації, характерні для політичних передач і ток-шоу «Першого». Починаючи з 2014 року, канал був не раз викритий у фальсифікаціях, найвідоміший із яких — сюжет про «розіп'ятого хлопчика» в Слов'янську (липень 2014 року). Інші приклади фейків — історія про масову втечу українців до Росії (березень 2014 року), підроблене фото обстрілу лайнера МН17 українським МіГ-29.⁶

25 лютого 2015 року в Києві було затримано і видворено з країни із заборонаю в'їзду на 5 років кореспондентів «Першого каналу» Єлену Макарову і НТВ Андрея Григор'єва. Офіційні представники України пояснили, що затримання пов'язане з «антиукраїнською пропагандою, яку проводили ці журналісти».⁷ З серпня 2014

⁵ ВТБ купив частку Абрамовича в «Першому каналі». РБК, 07.03.2019 <https://www.rbc.ru/business/07/03/2019/5c80cc3c9a7947125d24a97e>

⁶ <https://www.stopfake.org/ru/tag/pervyj-kanal/>

⁷ У Києві затримані кореспонденти Першого каналу і НТВ. 25.02.2015 <https://meduza.io/news/2015/02/25/v-kieve-zaderzhany-korrespondenty-pervogo-kanala-i-ntv>.

мовлення «Першого каналу. Всесвітня мережа» заборонено на території України. З вересня 2015 року телеканал перебуває у списку санкцій України, його активи заблоковані.⁸

2. Всеросійська державна телерадіокомпанія (ВДТРК)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

ВДТРК — один із найбільших медіахолдингів у світі, володіє мережею федеральних ТВ-каналів (Росія-1, Росія-24, Росія-Планета, Росія-Культура й ін.), радіо, а також мережею регіональних філій. Росія-1 входить у трійку головних телеканалів країни, обганяючи «1 канал» і НТВ у рейтингах популярності. ВДТРК фінансується на 100% із державного бюджету. Фінансування холдингу в останні роки збільшувалася — до 24,2 млрд. руб. (близько 33 млн. дол.) на 2020 рік, проте на 2021 і 2022 роки заплановано зниження — по 21,4 млрд. руб. (29,300 млн. дол.).⁹ енеральний директор ВДТРК — Олег Добродєєв.

«Росія-1» і «Росія-24» — найбільші канали холдингу, провідне інформаційне та суспільно-політичне мовлення, «флагманські активи» ВДТРК. Росія-1 — один із найагресивніших пропагандистських каналів, активний учасник інформаційної кампанії проти України і Заходу. Тут працюють головні актори пропагандистського впливу країни — Владімір Соловйов («Поєдинок», «Вечір з Владіміром Соловйовим»), Дмитрій Кісєльов (заступник гендиректора ВДТРК, гендиректор ІА «Росія сьогодні», ведучий програми «Вісті тижня»), Ольга Скабєєва і Євгеній Попов («60 хвилин»). Генеральний директор О. Добродєєв постійно бере участь у зустрічах в Адміністрації президента РФ, де керівникам основних державних ЗМІ видаються інструкції за напрямками інформаційної роботи.

У своїх передачах Росія-1 і Росія-24 ретранслюють основні установки кремлівських ідеологів, перш за все, в тому, що війна на Донбасі — внутрішній конфлікт українців. Вони звинувачують Україну у військових злочинах і дискримінації населення Донбасу.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Як повністю державна компанія, ВДТРК не має власної позиції щодо України і Донбасу, а є лише провідником позиції Кремля. Серед мішеней для критики — не тільки Україна і Захід, але і російська опозиція.

Дії щодо конфлікту.

Інформаційне висвітлення, коментарі або експертні обговорення на обох каналах повні агресивно-ворожої риторики щодо України, альтернативні думки не допускаються. Як і в інших пропагандистських медіа, в ефірі Росії-1 і Росії-24 українська тема займає непропорційно велике місце, при цьому обговоренню нагальних проблем у Росії відводиться менше часу. На каналі обговорюється майбутнє розділеної України і «молодих республік», провали

8 Під українські санкції потрапили російські міністри і найбільші авіакомпанії. Лента.ру, 16.09.15 <https://lenta.ru/news/2015/09/16/sanctions/>.

9 Мінфін запропонував виділити «Першому каналу» на 4 млрд рублів більше. «Відомості», 26.09.2019 <https://www.vedomosti.ru/economics/news/2019/09/26/812146-minfin-predlozhit-uvlichit>.

реформ українських президентів, висміюванню або осуду піддаються будь-які дії влади України. Часто як «експерти» у політичних ток-шоу виступають українські або західні маргінальні право- або лівоекстремістські діячі, представники колишнього режиму Януковича, які проживають зараз у Росії, представники квазі-влади ОРДЛО, сепаратисти-учасники бойових дій.¹⁰ Також вельми поширена практика запрошення на політичні ток-шоу підставних українських або західних журналістів або політологів, які повинні зображувати «іншу» точку зору, але насправді також піддаються публічному висміюванню. Не раз обидва канали звинувачувалися в розповсюдженні фейків, серед них:

- Інсценована перестрілка в Сімферополі, у ході якої «українські бойовики» нібито розстріляли російських військових (1.03.2014);¹¹
- Фейковий сюжет про обстріл села Семенівки фосфорними запальними снарядами 12 червня 2014 року, де були використані кадри CNN 2004 року.¹²

У цілому дії «Росії-1» щодо регіону конфлікту можна назвати послідовною антиукраїнською пропагандою.

3 серпня 2014 року мовлення всіх каналів ВДТРК на території України заблоковано.

3. НТВ

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Телекомпанія НТВ, створена у 1993 році, протягом 10 років до свого знищення у 2003 році вважалася найбільш вільним і незалежним каналом Росії, навіть не дивлячись на приналежність каналу олігархічним структурам. НТВ дозволяв собі гостру критику на адресу керівництва і спецслужб. У 2003 році після зміни власників компанія перейшла від олігарха і медіа-магната Владіміра Гусінського у власність АТ «Газпром-Медіа», що належить державній корпорації «Газпром». «Одержавлення» НТВ стало головним і завершальним етапом операції Кремля зі знищення вільних медіа. В наші дні НТВ — це таблоїдне ЗМІ, що відрізняється від інших невільних федеральних телеканалів ще більш різкою критикою опозиції і Заходу, скандальними програмами. Генеральний директор — Алексєй Земскій.

Канал НТВ — третій у трійці лідерів пропагандистської інформаційної війни після «1 каналу» і ВДТРК.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

НТВ є органічною частиною пропагандистської машини Кремля. Канал неодноразово звинувачували в активній участі в антиукраїнській медіа-кампанії, організованій російською владою. З 2014 року НТВ зробив значний внесок у пропагандистське забезпечення окупації та анексії Криму, військових дій на Донбасі, катастрофи МН17.

¹⁰ Див., напр. : Колишній глава уряду ДНР передрік швидке визнання Росією республік Донбасу https://russia.tv/video/show/brand_id/60851/episode_id/2422044/video_id/2315528; Російський журналіст кинув склянку у польського політолога в ефірі "Росії 1" <https://ria.ru/20181219/1548264695.html>; "Пішов геть!": Соловйов назавжди вигнав українського експерта з шоу <https://ria.ru/20200318/1568768027.html>.

¹¹ Блогери викривають брехню «Вістей»: «бандерівці» озброєні новітньою російською зброєю. Наша Ніва, 02.03.2014 <https://nn.by/?c=ar&i=123861&lang=ru>.

¹² «Росія 24» проілюструвала бомбардування Семенівки забороненою зброєю кадрами з Іраку. Republic, 12.06.2014 <https://republic.ru/posts/1/1112660/>

Дії щодо конфлікту.

Як і інші прокремлівські медіа, канал НТВ постійно викривали у перекручуванні фактів, атаках на медійних осіб, пересмикуваннях, односторонній подачі новин. У 2014 році широку популярність здобули факти використання одних і тих же підставних людей у сюжетах на різні теми.¹³ Крім того, НТВ випустив в ефір кілька анонімних фільмів (вихідні дані не вказані), в яких нападкам піддавалися активні учасники Євромайдану або українська влада («Принцеса біля параші», «Таємне життя Віталія Кличка» та ін.), а також росіяни, які підтримали Україну («13 друзів хунти», «Ще 17 друзів хунти»).

3 серпня 2014 року мовлення НТВ в Україні заблоковано. Пізніше Україна заборонила в'їзд на свою територію 49 працівникам російських ЗМІ, включаючи головного редактора НТВ Владіміра Кулістікова. У вересні 2015 року НТВ знаходиться у списку санкцій України. Доступ його кореспондентів на територію країни заборонено.

4. RT (раніше – Russia Today)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

RT (до 2008 р. — Russia Today) — медіа-холдинг, створений у 2005 році для мовлення на закордонну аудиторію, включаючи російськомовну. Включає в себе канали RT America, RT UK, RT International, RT Deutsch, а також мовлення з Москви арабською, іспанською, французькою та російською мовами, канал RTD, новинне відео-агентство Ruptly. Позиціонує себе як недержавний, однак керуюча некомерційна організація «ТВ-новини» повністю фінансується з федерального бюджету. Фінансування «ТВ-новини» становило у 2020 році майже 23 млрд. руб. (приблизно 310 550 000 дол.), що на 12 млрд. більше, ніж у 2013 році.¹⁴

Головний редактор із самого заснування — Марґаріта Сімоньян.

RT Кремль відводить особливу роль: виправдати дії Росії та обілити її образ для зовнішньої аудиторії. У цьому канал явно досяг успіху: використовуючи маніпуляції з фактами, загальне незнання зарубіжною аудиторією Росії, України і в цілому проблематики Східної Європи, а також традиційну нелюбов європейців до Америки, граючи на фактах, здатних викликати суперечки і поляризацію суспільства, зловживаючи принципом свободи слова у країнах мовлення, RT вдається впливати на громадську думку на Заході, правда, в основному серед неосвіченої емігрантської публіки, що ностальгує за «сильною Росією».

Німецький, іспанський та французький офіси RT були відкриті у 2014 — 2015 роках. Відкриття нових офісів і зростання фінансування компанії збігається з періодом «після Майдану». Зв'язок між відкриттям нових каналів і українських подій підтверджує, наприклад, такий запис у розділі «Про нас» німецького RT Deutsch: «Українська криза показала, наскільки усталений німецькомовний медіа-ландшафт характеризується одностороннім, часто маніпулятивним і спрощеним поглядом на речі».¹⁵

13 Російські телеканали викрили в спотворенні інформації про події на Україні. «Ехо Москви», 11.04.2014 <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1298010-echo/>.

14 Мінфін запропонував виділити «Першому каналу» на 4 млрд рублів більше. «Відомості», 26.09.2019 <https://www.vedomosti.ru/economics/news/2019/09/26/812146-minfin-predlozhit-uvelichit>

15 RT Über uns <https://deutsch.rt.com/uber-uns/> (перевод с немецкого).

RT пишається рекордною кількістю переглядів і «лайків» (позитивних відгуків), однак за повідомленням журналістів, аудиторія каналу в цілому нечисленна. Наприклад, Фонд боротьби з корупцією Олександра Навального провів навесні 2020 року розслідування про накрутку переглядів роликів телеканалу в YouTube, з'ясувавши, що до 2/3 переглядів, лайків та коментарів отримані за допомогою ботів або куплених «голосів».¹⁶

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

У RT, як і в інших пропагандистських каналів, немає своєї самостійної позиції. Разом із тим, місія RT полягає у формуванні позитивного образу Росії за кордоном, а також в донесенні до міжнародної спільноти позиції російської влади. Ще одна мета — ослаблення західного світу зсередини.

Дії щодо конфлікту.

Діяльність каналів RT спрямована, перш за все, на формування у міжнародній спільноті позитивної оцінки політики Путіна щодо України, зневажливого і навіть презирливого ставлення до України як «недодержави». RT завжди заперечувала роль Росії у розпалюванні конфлікту і причетність до вибуху МН17, заперечувала наявність російських військ на Донбасі.

RT веде інформаційну роботу проти України через поширення односторонньої інформації, фейків і брехні. Ще одним напрямком дій Сімоньян і її холдингу є розкол західної громадської думки за допомогою цілеспрямованого штучного роздування тем, які ставлять під сумнів демократичні цінності і пріоритет прав людини у світі, розпалювання ненависті і ворожнечі щодо соціальних груп у Європі й Німеччині, перш за все, до мігрантів, а також до ліберальних політичних діячів, правозахисників, мислителів, які підтримали Україну.

Загальна ідеологія висвітлення RT подій у ході конфлікту — «в Україні відбувається геноцид російськомовних». RT стала виразником і розповсюджувачем конспірологічних теорій і неперевіраних тверджень. Маргінальні акаунти соцмереж, що публікують чутки, фейки і настирливі фантазії, виявилися затребувані російськими державними каналами, зокрема RT. Саме RT першою розповсюдила інформацію про міфічного іспанського «диспетчера Карлоса», який нібито повідомив, що МН17 був обстріляний українським військовим літаком. Пізніше підтримала міф про «розіп'ятого хлопчика» у Слов'янську. RT постійно критикує і висміює українську владу.¹⁷

З серпня 2014 року трансляція каналу в Україні заборонена. З вересня 2015 року RT знаходиться під українськими санкціями. У листопаді 2016 року Європарламент прийняв резолюцію, яка засуджує «пропаганду з боку Росії та ісламістських терористичних угруповань», у якій були особливо відзначені «заслуги» RT і Sputnik.¹⁸ У документі повідомляється, що «Кремль посилив пропаганду проти ЄС з моменту анексії Криму і початку гібридної війни в Донбасі». Для цього російський

16 ФБК: Сімоньян накручує перегляди на Ютуб-каналах RT через порносайти. Znak, 02.04.2020 https://www.znak.com/2020-04-02/fbk_simonyan_nakruchivaet_prosmotry_na_yutub_kanalah_rt_cherez_pornosayty.

17 Як бреше телеканал Russia Today. Відповідь Марґаріті Сімоньян. The Insider, 31.05.2017 <https://theins.ru/antifake/58435>.

18 Європарламент прийняв резолюцію про боротьбу з «пропагандою Кремля». «Відомості», 23.11.2016 <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/11/23/666624-evroparlament-rezolyutsiyu>

уряд використовує «широкий набір інструментів», таких як «аналітичні центри, ... багатомовні телекомпанії (наприклад, RT), псевдо-інформаційні агентства і мультимедійні сервіси (наприклад, Sputnik)».¹⁹

У липні 2019 року британський медіарегулятор Ofcom оштрафував RT на 200 тисяч фунтів за порушення правил мовлення в Британії.²⁰ У листопаді 2017 р. RT була зареєстрована в США як «іноземний агент».²¹

19 Цит. за: Список Путіна. Форум Вільної Росії <https://www.spisok-putina.org/personas/simonyan/>

20 <https://www.ofcom.org.uk/about-ofcom/latest/bulletins/content-sanctions-adjudications/decision-tv-novosti>.

21 <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-media-restrictions-rt/russias-rt-america-registers-as-foreign-agent-in-u-s-idUSKBN1DD25B>.

Друковані медіа

5. Газета "Комсомольська правда"

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Штурмова авіація ВСУ відбомбилася по блокпостах самооборони Криму на Чонгарському перешийку. Після артпідготовки нацбатальйони вибили кримчан з Чонгара і Перекопу. Через три дні після початку масштабної військової операції добробати і регулярні полки України з материка разом із частинами, що базувалися в Криму, оточили Сімферополь, Севастополь і Феодосію... Російський флот знявся з якорів і взяв курс на Новоросійськ. Над площею Нахімова в Севастополі піднято червоно-чорний прапор українських націоналістів, Київ радіє» — так один із головних «військових журналістів» «Комсомольської правди» (далі — КП) Александр Коц фантазував на тему «що було б, якби Крим не повернувся в Росію». Надалі легенда «якби не Росія, то в Криму стояли б націоналісти / війська НАТО» стала головним гаслом російської пропаганди, що виправдує захоплення півострова.

КП — уособлення жовтої скандально-розважальної преси таблоїдного і пропагандистського типу з тиражем 2,7 млн. примірників (2017). Найбільший тираж щоденної газети КП і щотижневої «КП-Товстушки» становив у 2009 році 34 млн. примірників і досі є найвищим серед російських друкованих видань.

Фінансується з недержавних джерел. 45% видання знаходяться у власності Сергея Руднова, власника ТОВ «ЛДВ Прес». Також одним із міноритарних власників акцій КП з часткою від 4 до 7% є головний редактор видання Владімір Сунгоркін.

На сьогодні до видавничого дому «Комсомольська правда» входять (крім КП) п'ять газет, радіостанція і сайт. У 2011 — 2014 роках працював також телеканал «Комсомольська правда».

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Незважаючи на те, що КП — видання недержавне, Сунгоркін постійно підкреслює свою близькість до влади.²² КП багато зробила для виправдання агресії проти України. У квітні 2014 року журналісти видання були нагороджені орденом «За заслуги перед Вітчизною» четвертого ступеня «за об'єктивність при висвітленні подій у Криму».²³ Разом із Сунгоркіним були також нагороджені «воєнкори» Александр Коц і Дмитрій Стешин, автори численних репортажів із Донбасу, що відрізняються однобічністю і необ'єктивністю і в основному виправдовують дії сепаратистів.

Дії щодо конфлікту.

Дезінформація, агресивні атаки і фальсифікації при висвітленні подій в Україні і в ставленні російської опозиції, яка підтримує Україну.²⁴ Кампанія з дискредитації

22 Сунгоркін розповів, що познайомився з Путіним у ФСБ. Царгород, 12.01.2018 https://tsargrad.tv/news/sungorkin-rasskazal-poznakomilsja-s-putinym-v-fsb_105169.

23 За взяття Криму. «Відомості», 05.05.2014 <https://vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/05/za-vzyatie-kryma>.

24 Скойбеда У. Політик Леонід Гозман заявив: «Красива форма – єдина відмінність СМЕРШ від СС». «Комсомольська правда», 13.05.2013 <https://www.kp.ru/daily/26073.5/2980350/>.

Боріса Немцова після його вбивства. Приклади заголовків статей КП, у яких зустрічаються ознаки дезінформації і пропаганди, заклики до розв'язування агресивної війни:

- «Захар Прилепін зібрав у ДНР свій батальйон» (Александр Коц, 13.02.17). Цитата:
«- Кінцеві цілі які у цієї війни?»
 - Київ — кінцева мета. Приховувати не будемо.
- Київ для того, щоб змінити там владу, або Київ для того, щоб приєднати до Росії?
 - Київ — російське місто. Російське українське місто. Наша справа маленька. Нагорі вирішать. Але я думаю, що таких помилок, які були з Януковичем, бути не повинно ... Вся Україна — мета. Жодної іншої мети бути не може».
- «Українські «добровольці» в Донбасі гвалтували дітей» (Дмитрій Стешин, 07.08.2016);
- «Київ почав каральну операцію проти повсталого Слов'янська» (Александр Коц, 24.04.14);
- «У Києві з'їли «російськомовне» немовля» (12.01.15);
- «Чого навчають в українській школі: Перша найдавніша ... нація» (30.07.2018);
- «Каральну операцію Києва в Донбасі координують США»;
- «Україною керують дев'ять злочинців і клієнт психлікарні»;
- «Люстрація — майдану ілюстрація» (24.04.2014). Цитата: «Єдині, хто реально зацікавлені у загальній перевірці [люстрації], — бойовики «Правого сектору». Тому що тільки в цьому випадку у них не залишиться конкурентів у боротьбі за владу. <...> Під її [люстрації] прапором бешкетував майдан, захоплювала владу хунта».²⁵

Закінчений образ «розстрільного ЗМІ» надала КП організоване не без її підтримки цькування 17-річного школяра Влада Колеснікова, який виступив на підтримку України, і після всеросійського гоніння з боку найтиражнішої газети країни наклав на себе руки.²⁶

6. LIFE

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

рокремлівський інтернет-таблоїд, медіа-канал Life.ru (до 2014 року — LifeNews), створений у 2008 році і належить медіахолдингу News Media Арама Габрелянова. У 2013 — 2017 роках діяв телеканал LIFE. Канал прославився «новаторським» підходом до отримання новин у вигляді системи оплати за отримання миттєвої ексклюзивної інформації, фото або відео з місця подій.

Life — один із найактивніших учасників кампанії ненависті проти України з початку Євромайдану. Зарекомендував себе як головний «зливний бачок» фейків, односторонньої і неперевіреної інформації. Журналісти Лайф з початку конфлікту підтримували сепаратистів, працювали на Донбасі з боку російських

²⁵ <https://www.kp.ru/daily/26224.4/3106744/>.

²⁶ Більш докладно про це див.: Яковенко І. Головний підсумок року – вертикаль морального ідіотизму. 29.11.2015 <https://igoryakovenko.blogspot.ru/2015/12/134.html>.

і сепаратистських озброєних формувань. У ОРДЛО діє студія Лайф, там же дислокується і група WarGonzo, одного з його пропагандистських проєктів.

Дії щодо конфлікту.

Life.ru і телеканал LifeNews не раз звинувачували в закликах до агресії проти України, підтримці і героїзації сепаратистів,²⁷ цькуванні опозиції, маніпуляціях з фактами і використанні фейків. 17 липня 2014 року LifeNews першим повідомив про «нову перемогу донецьких ополченців» — збитий МН17, який вони спочатку прийняли за літак Ан-26 ВПС України.²⁸ Інші приклади фейків: «Ті, хто голосують у Голландії, ховають обличчя, побоюючись помсти з боку українських радикалів»²⁹, «Екс-глава внутрішніх військ заявив, що на Майдані були іноземні снайпери»³⁰ «Туристам на Україні силовики давали стріляти по мирних жителях»³¹ та ін.

7. Sputnik

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Поряд із Russia Today (RT) новинне агентство Sputnik часто згадується як один із головних пропагандистських інструментів Путіна на Заході.

Sputnik — проєкт міжнародного інформаційного агентства «Росія сьогодні» (колишні РІА «Новини» і «Голос Росії»), орієнтований на зарубіжну аудиторію. Головний редактор Sputnik — Марґарита Сімоньян, вона ж — головний редактор телеканалу RT (Russia Today) і МІА «Росія сьогодні». Гендиректор «Росії сьогодні» — пропагандист каналу «Росія-1» Дмитро Кисельов. Офіси Sputnik знаходяться в Вашингтоні, Каїрі, Пекіні, Лондоні, Монтевідео, Бішкеку та інших містах. Мовлення ведеться на 30 мовах. До складу Sputnik входить однойменне радіо, інтернет-сайти і прес-центри. Як державне агентство, Sputnik фінансується з держбюджету.

Стилістика і наповнення інформаційного мовлення Sputnik щодо Донбасу і у цілому України виглядають як цілеспрямовані дії з просування і виправдання дій Росії, критики України і Заходу. Особливою агресивністю щодо України відрізняється робота редакцій Sputnik у країнах Балтії.

Мовлення Sputnik заблоковано в Литві, Латвії, Естонії, Україні. Інформагентство часто вказується в доповідях західних спецслужб і аналітичних центрів як знаряддя російської пропаганди і звинувачувалося в дезінформації західними ЗМІ і медіа-персонами, зокрема президентом Франції Емануелем Макроном.³²

У листопаді 2016 року Європарламент прийняв резолюцію, яка засуджує «пропаганду з боку Росії та ісламістських терористичних угруповань», у якій були особливо відзначені «заслуги» RT і Sputnik.³³

27 За що загинув Моторола <https://life.ru/p/917965>.

28 Катастрофа МН17: як змінювалися версії російських ЗМІ. Російська служба Бі-Бі-Сі, 28.09.2016 <https://www.bbc.com/russian/features-37496581>.

29 <https://ru.krymr.com/a/27666764.html>.

30 Ексглава внутрішніх військ заявив, що на Майдані були іноземні снайпери. LIFE, 10.09.2017 life.ru/p/1042365.

31 Туристам на Україні силовики давали стріляти по мирних жителях. LIFE, 11.08.2014 <https://life.ru/p/138238>.

32 Макрон звинуватив "Russia Today" та "Супутник" у "пропаганді". Радіо «Свобода», 29.05.201 <https://www.svoboda.org/a/28516886.html>.

33 Європарламент прийняв резолюцію про боротьбу з «пропагандою Кремля». «Відомості», 23.11.2016 <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/11/23/666624-evroparlament-rezolyutsiyu>

У 2016 році Європарламент прийняв резолюцію про боротьбу з пропагандою з боку Росії та ісламістських терористичних угруповань, які мають на меті «спотворити правду, посіяти страх, сумніви і розкол у Євросоюзі». Все це використовується для того, щоб «кинути виклик демократичним цінностям», забезпечити підтримку політики Кремля всередині Росії і створити ілюзію появи failed states на сході Європи.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Відносно регіону конфлікту Sputnik відстоює виключно політичні інтереси Кремля за кордоном.

Дії щодо конфлікту.

Інформаційне висвітлення агентства подій на Донбасі, як і інших пропагандистських ЗМІ, відрізняє відсутність власної позиції, виправдання і прикриття дій Росії, односторонність, агресивність, маніпуляції з фактами, фальсифікації. У цілому роботу НА «Спутнік» можна назвати не інформуванням, а навмисною дезінформацією. Агентство активно просувало ідею, що Україні треба попроситися з Кримом,³⁴ версію про український слід у катастрофі МН17,³⁵ міфи про провал українських реформ і економічний колапс в Україні,³⁶ про «дискримінацію російської мови» в Україні³⁷ тощо.

8. Федеральне агентство новин (ФАН)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Російське інформаційне агентство «Федеральне агентство новин» (ФАН) — головний проєкт «фабрики медіа», яка поряд з «фабрикою тролів» (інша назва — «прігожинські тролі») становить неофіційний «медіахолдинг» Євгенія Прігожина (про Прігожина див. розділ «Пропагандисти»). Всього разом із ФАН до «фабрики медіа» належать ще 15 інтернет-сайтів «інформаційно-скандальної спрямованості».³⁸

Займає агресивну антиукраїнську позицію. Публікує негативну інформацію і дезінформацію про лідерів російської опозиції, організовує кампанії цькування на опозиційних і незалежних журналістів-розслідувачів, як у випадку виявлення і першого докладного опису «ПВК Вагнера».³⁹ ФАН працює у тісній співпраці з «фабрикою тролів», разом вони створюють і поширюють фейки. Акаунти

34 Розслідування ФБР проти Sputnik і як Порошенко хоче повернути Крим? Stopfake.org, 18.09.2017 <https://www.stopfake.org/ru/rassledovanie-fbr-protiv-sputnik-i-kak-poroshenko-hochet-vernut-krym-sfn-175/>.

35 Бершидський Ю. Sputnik заплутався в своїх фейковий версіях загибелі малайзійського «Боїнга». The Insider, 19.03.2018 <https://theins.ru/antifake/95587>.

36 Sputnik проілюстрував актуальну новину про Україну фотографією двомісячної давності. Stopfake.org, 28.04.2015 <https://www.stopfake.org/ru/sputniknews-proillyustriroval-aktualnuyu-novost-ob-ukraine-fotografiej-dvuhmesyachnoj-davnosti/>.

37 «Геноцид росіян на Україні»: як російські ЗМІ реагують на ситуацію з законопроектом Бужанського. Stopfake.org, 21.07.2020 <https://www.stopfake.org/ru/genotsid-russkih-na-ukraine-kak-rossijskie-smi-reagiruyut-na-situatsiyu-s-zakonoproektom-buzhanskogo/>.

38 Розслідування РБК: як з «фабрики тролів» виросла «фабрика медіа». РБК, 24.03.2017 <https://www.rbc.ru/magazine/2017/04/58d106b09a794710fa8934ac>.

39 Нові погрози на адресу «Нової газети», 19.10.2018 <https://novayagazeta.ru/articles/2018/10/18/78241-novye-ugrozy-v-adres-novoy-gazety>.

ФАН заблоковані у Вікіпедії, YouTube, Facebook і Google News.⁴⁰ Агентство звинувачувало у втручанні у вибори в США,⁴¹ за що у грудні 2018 року Мінфін США вніс ФАН до списку санкцій Specially Designated Nationals List.⁴²

Відносно конфлікту на Донбасі ФАН активно просуває головну кремлівську «установку» для пропагандистських ЗМІ: геноцид щодо російськомовних, який організовують фашисти, що захопили владу в Україні». ФАН постійно публікує фейки і негативну інформацію щодо України.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

ФАН активно працює на дискредитацію української влади і роздування конфлікту. Своїх інтересів у агентства в регіоні конфлікту немає.

Дії щодо конфлікту.

ФАН — активний учасник дій російської пропаганди проти України. Його робота, як і діяльність інших прокремлівських ЗМІ, спрямована на обґрунтування агресії Росії на Донбасі, вигідне висвітлення дій сепаратистів, фейки щодо рейсу МН17, переслідування демократичної опозиції та її лідерів, які підтримали Україну.

40 Суд в США відмовив російському ЗМІ ФАН у позові до Facebook. РІА Новини, 21.07.2019 <https://ria.ru/20190721/1556731543.html>.

41 \$ 2 млн на місяць: скільки «кухар Путіна» витрачає на американські вибори -2018. The Bell, 20.10.2018 <https://thebell.io/2-mln-mesyats-skolko-povar-putina-tratit-na-amerikanske-vybory-2018>.

42 США ввели санкції проти агентства ФАН, Мішкіна і Чепіги. РБК, 19.12.2018 <https://www.rbc.ru/politics/19/12/2018/5c1a86fb9a7947ac5e581452>.

Актори впливу — пропагандисти

9. Алексєй Громов

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Громов — Перший заступник керівника Адміністрації Президента (АП). Він є ключовим чиновником АП, який відповідає за інформаційну політику російських державних ЗМІ. АП і до цього грала роль єдиного ідеологічного центру, але особливо яскраво це проявилось у зв'язку з початком Євромайдану і у подальших подіях у Криму та на Донбасі. Алексєй Громов користується повною довірою президента Росії Владіміра Путіна. Він особисто курує виробництво державної пропаганди і цензури, напрямки діяльності ЗМІ, питання висвітлення роботи Президента і так званого журналістського президентського пулу, а також вирішує питання фінансування і підтримки ЗМІ.

До осені 2016 року обов'язки з контролю над ЗМІ були розподілені між двома першими заступниками голови АП: за телебачення і газети відповідав Громов, а за інтернет — Вячеслав Володін. Однак із відходом Володіна до Державної Думи і призначенням Сергея Кірієнка головою АП, Громов отримав контроль над усіма ЗМІ. Крім того, він курує діяльність прес-служб силових відомств. Він проводить наради для представників прес-служб у МВС, Генеральній прокуратурі, Слідчому комітеті та інших відомствах.⁴³

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

В інтереси Громова входить пропагандистське забезпечення збройного конфлікту на Донбасі і всіх подій, пов'язаних із ним. Наприклад, була організована ціла операція щодо вигороджування Росії після катастрофи МН17. Судячи зі схожості новинних сюжетів і основних коментарів всіх пропагандистських каналів відносно цієї події, інструкції з її висвітлення також спускалися з АП.

Дії щодо конфлікту.

Громов безпосередньо взаємодіє з головними редакторами ключових державних ЗМІ. Основні директиви з інформаційного висвітлення найважливіших тем виходять саме з його кабінету.⁴⁴ Більшість головредів не раз повідомляли про свою участь у регулярних нарадах в АП за участю Громова.⁴⁵ З 2016 року зламаних листування медіа-магната Арама Габрелянова показало, що з департаменту Громова в газети «Ізвестія» і Life висилалися готові замовні матеріали.⁴⁶ Починаючи з Євромайдану, керівництво АП активно взаємодіє з групою політтехнологів та експертів, які забезпечують пропагандистську роботу і заповнили всі федеральні телеканали. Серед цих медійних осіб є і громадяни

України, які відіграють роль «хлопчиків для биття» на різних політичних ток-шоу,

43 Кинев А. Путин & Co: Who is Who в адміністрації президента Російської Федерації https://zakon.ru/blog/2020/7/10/putin_co_ili_who_is_who_v_administracii_prezidenta_rossijskoj_federacii_84798.

44 Повелитель ляльок. «Проект». <https://www.proekt.media/portrait/alexey-gromov/>

45 Там же.

46 Габрелянов Арам Ашотович. Список Путіна. ФСП <https://www.spisok-putina.org/personas/gabrelyanov/>.

як з'ясовується — за плату.⁴⁷

Після початку агресії в Україні була зафіксована і різка активізація російських каналів міжнародного мовлення: фінансування RT з держбюджету після 2014 року було збільшено, були створені нові редакції (французька, німецька, іспанська RT). У листопаді 2014 року було створено пропагандистське агентство Sputnik.

17 червня 2015 року Громов виступив на церемонії відкриття меморіальної дошки в пам'ять про загиблих на Донбасі журналістів ВДТРК Ігоря Корнєлюка і Антона Волошина, де заявив: «Це війна, на якій, на відміну від інших, напис "Преса" не допоміг і не рятував, а навпаки...», тим самим натякнувши, що ВСУ прицільно стріляють у журналістів.⁴⁸

10. Арам Ґабрелянов

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Ґабрелянов — медіа-магнат, близький до Кремля, засновник і генеральний директор видавничого дому News Media, що володіє таблоїдними ЗМІ Life, Mash, WarGonzo та ін. З 2011 по 2016 — голова ради директорів газети «Ізвестія».

Ґабрелянов завжди намагався підкреслювати свою лояльність владі. Він говорив, наприклад, що «жоден таблоїд у світі не може бути непатріотичним»,⁴⁹ «Президент, прем'єр-міністр і патріарх всія Русі — це три заборонені теми, тому що їх не можна критикувати».⁵⁰

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Ґабрелянов — «класичний» путінський видавець і власник ЗМІ, що залежить від Адміністрації Президента і контактів із чиновниками, щодо якого поняття свободи слова не застосовується. Лайф.ру та інші медіа Ґабрелянова — це невільні ЗМІ, які обслуговують інтереси Кремля і виконують його завдання.

Ґабрелянов неодноразово вкрай агресивно і безсторонньо висловлювався на адресу влади України, прихильників Майдану, завжди підкреслював свою повну підтримку політиці Росії щодо України. Тісне і пряме співробітництво ЗМІ Ґабрелянова з адміністрацією президента підтвердилося публікацією у 2016 році матеріалів його особистого листування, розкритого хакерами «анонімного інтернаціоналу». З них, зокрема, впливало, що видання «Ізвестія» і «Лайф» розміщували замовні матеріали за вказівками заступника голови АП Олексія Громова, погоджуючи їх тексти безпосередньо з Ґабреляновим.⁵¹

47 Розкрито гонорари іноземних «хлопчиків для биття» на російських ток-шоу. Лента.ру, 17.10.2017 https://lenta.ru/news/2017/10/17/deneg_net/

48 Громов: прицільного вогню в Донбасі немає ціною життя убитих журналістів. РІА Новини, 17.06.2015 <https://ria.ru/20150617/1074273091.html>

49 Азар І. "У мене є місія". Арам Ґабрелянов про чесну журналістику та любов до Путіна. Лента.ру, 28.05.2012 <https://lenta.ru/articles/2012/05/28/gabrelyanov/>.

50 Кашин О. Арам Ґабрелянов: «Путін — тато нації, пред'явити йому нічого не можна». OpenSpace.ru, 11.07.2011 <http://os.colta.ru/media/paper/details/23555/>.

51 Ґабрелянов Арам Ашотович. Список Путіна. ФСП <https://www.spisok-putina.org/personas/gabrelyanov/>.

Дії щодо конфлікту.

У квітні 2014 року Габрелянов закрив українське видання газети «Життя», так як її журналісти відмовилися публікувати матеріали під назвами «Захисти нас, Росія», «Росія, допоможи» і «Необандерівська диктатура».⁵²

Починаючи з Євромайдану, його ЗМІ у вкрай тенденційному вигляді описують події, що відбуваються в Україні і в районі збройного конфлікту. На сторінках його ЗМІ публікуються найбільш непримиренні антиукраїнські автори, такі як Захар Прилепін, Семьон Пеґов і Андрей Бабіцький.

Приклади заголовків Лайф.ру:

- «Поклонська: "Небесна сотня "Майдану — чорти з попелища» (21 листопада 2016 року);
- «Країна-шизофренія: Україна паразитує на залишках технологій — і це бісить США» (18 серпня 2018 року).

3 травня 2016 року Габрелянов знаходиться у списку персональних санкцій України проти російських пропагандистів.⁵³

11. Євгеній Пріґожин

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Євгеній Пріґожин — бізнесмен, входить у число наближених до президента Путіна осіб. Офіційно структури Пріґожина займаються будівництвом, девелопментом, кейтерингом для шкіл, організацією харчування для вищих посадових осіб і для офіційних заходів вищого рівня (за що його прозвали «кухарем Путіна»). Неофіційно коло справ тіньової імперії Пріґожина набагато ширше.

Функції Пріґожина стосовно конфлікту полягають у його негласній підтримці таємних операцій на території України, а також у створенні і фінансуванні формувань професійних бойовиків-найманців — приватних військових компаній (ПВК), у тому числі, що беруть участь і у військових діях на Донбасі.

З 2016 року Пріґожин, ряд співробітників «фабрики тролів» і його компаній включені до списку санкцій США.⁵⁴ Цей список доповнюється. Востаннє агенти пріґожинських медіа були включені до списку в липні 2020 року.⁵⁵ Соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter, ВКонтакте і YouTube проводять вичищення фейкових акаунтів «тролів» і блокування нових.⁵⁶

52 Шепелін І. Габрелянов закрив українське «Життя» через відмову від замітки «Необандерівська диктатура». Republic, 9.04.2014 <https://republic.ru/posts/1/1081845>.

53 Київ ввів санкції проти керівників російських ЗМІ. Інтерфакс, 27.05.2016 <https://www.interfax.ru/world/510474>

54 Пріґожин і Ковальчук потрапили під американські санкції. Медуза, 20.12.2016 <https://meduza.io/news/2016/12/20/prigozhin-i-kovalchuk-popali-pod-amerikanskie-sanktsii>.

55 США ввели санкції проти пов'язаних із Пріґожиним людей і компаній. РБК, 15.07.2020 <https://www.rbc.ru/politics/15/07/2020/5f0f4a829a794767c98aa6b3>.

56 Кречетова А. Google і Facebook розкрили масштаб «втручання Росії» у вибори США. Forbes, 30.10.2017 <https://www.forbes.ru/tehnologii/352217-google-i-facebook-raskryli-masshtab-vmeshatelstva-rossii-v-vybory-ssha>.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Діяльність Прігожина стосовно конфлікту спрямована на підтримку «гібридної» війни військовими і невійськовими засобами.

Дії щодо конфлікту.

Як близькому другу президента, Прігожину довіряються найсерйозніші і найделікатніші доручення, серед них:

1. «Військові операції»: створення та підтримка приватних військових компаній, які беруть участь у військових діях у різних частинах світу, у тому числі в Україні, проводять диверсійні операції, охороняють стратегічні об'єкти (наприклад, нафтопроводи в Сирії).
2. 2) «Невійськові» операції — створення і підтримка «фабрики тролів» і «фабрики медіа» — мережевих організацій, націлених на пропагандистську роботу в соцмережах, створення ЗМІ, мета яких — боротьба з опозицією, підрив демократії по всьому світу, втручання в справи інших країн, у тому числі у вибори (наприклад, США 2016 року та ін.).

Ця діяльність не фінансується державою безпосередньо, а стає можливою через відмивання державних коштів — отримання структурами Прігожина великих держконтрактів від Міністерства оборони РФ (МО), які потім використовуються вже як приватні кошти.⁵⁷ За версією журналістів-розслідувачів компанію курає Головне розвідувальне управління МО.⁵⁸

У 2014 році бойовики ПВК Вагнера поряд із десантниками Чорноморського флоту брали участь в окупації Криму в ролі «ввічливих людей»: захоплювали адміністративні об'єкти, роззброювали українські військові бази і т.д.⁵⁹ У 2014–2015 роках вони брали участь у військових діях на Донбасі.⁶⁰

«Фабрика тролів» (офіц. назва — «Агентство інтернет-розслідувань») — медіа-структура, створена з метою поширення дезінформації, впливу на громадську думку, дискредитації опозиції, головним чином у соцмережах. Агентство використовує фейкові акаунти, з яких «тролі» — оплачені співробітники, в основному молоді люди 20–30 років — засилають у мережу фейкову інформацію, провокують і ображають інших користувачів, вступають із ними в перепалку, захищають позицію влади, зокрема, з питань збройного конфлікту на сході України.

12. Дмитрій Кісєльов

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Дмитрій Кісєльов — телеведучий ВДТРК («Росія-24» і «Росія-1»), один із найвпливовіших і відомих акторів інформаційної пропаганди на російському ТБ. Він не тільки сам виступає по телебаченню, де веде суспільно-політичну

57 Привиди війни: як у Сирії з'явилася російська приватна армія. РБК, 25.08.2016 <https://www.rbc.ru/magazine/2016/09/57bac4309a79476d978e850d>.

58 Там же.

59 Коротков Д. «Слов'янський корпус» повертається до Сирії. «Фонтанка», 16.10.2015 <https://www.fontanka.ru/2015/10/16/118/>.

60 Там же.

програму «Вісті тижня» на телеканалі «Росія-1», а й є чиновником — очолює міжнародне інформаційне агентство «Росія сьогодні», найбільше державне медіа-агентство Росії.

Кісельов не раз агресивно висловлювався в своїх програмах про Україну. Основна позиція — відмова Україні в самостійності, державності і легітимності: «Україна — проєкт Заходу», «України немає. Тепер це віртуальне поняття, віртуальна країна і failed state» (травень 2014 року),⁶¹ «Україна — держава хаосу, беззаконня та абсурду» (2017 рік). Як підкреслюють медіа-експерти, ця формула стала потім одним із основних інструментів в «методичках» з пропаганди.

З 2015 року Кісельов знаходиться під санкціями України, Молдови, Швейцарії, Канади, США та країн ЄС.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Як актор впливу, що працює на загальноросійському державному телеканалі, Кісельов захищає інтереси Кремля щодо регіону конфлікту: агресивно критикує українську владу, називає Україну «недодержавою», підтримує сепаратистів ОРДЛО. Злочинами Кісельова є заклики до війни, висловлювання на підтримку агресивних дій Росії, виправдання дій сепаратистів, образи на адресу українців.

Дії щодо конфлікту.

Дії Кісельова виражаються в агресивній пропаганді проти народу і уряду України, поширення загроз, дезінформації та фейків. Приклади фейків і навмисних маніпуляцій:

- «У Севастополі американці вже планували свою військову базу, а Порошенко, який був вигнаний із Криму за тижні до референдуму, явно б зазіхнув на півострів і його жителів» (березень 2019 року);
- «Україна зараз для журналістів, напевно, найнебезпечніше місце в світі...» (вересень 2016 року);
- Сюжет у «Вістях тижня» про бої в аеропорту Донецька, де чітко видно солдатів у формі і з нашивками російських ВС. При цьому журналіст за кадром називає їх «бійцями збройних сил «ДНР» (січень 2015 року);
- Сюжет під назвою «Злоякісна мутація українства» про нову дату Дня захисника України, 14 жовтня. У сюжеті підкреслюється, що це — дата створення УПА. У цьому сюжеті УПА представляється в абсолютно негативному світлі, зокрема, йдеться про те, що УПА винна у знищенні села Хатинь.⁶²

Також Кісельов багато і найсерйознішим чином спотворював інформацію про Євромайдан, що знайшло відображення у рішенні російської Громадської комісії зі скарг на пресу.⁶³

Серед його пропагандистських проєктів — проросійський портал Україна.ру.

61 Дмитро Кісельов: «Тепер Україна – віртуальна країна, а наш портал справжній!». The Republic, 15.05.2014 <https://republic.ru/posts/l/1097998>.

62 Фейки в програмі «Вісті тижня» з Дмитром Кісельовим. Stopfake.org, 24.10.2014 <https://www.stopfake.org/ru/fejki-v-programme-vesti-nedeli-s-dmitriem-kiselevym/>.

63 <https://www.presscouncil.ru/index.php/praktika/rassmotrennye-zhaloby/3007-zhaloba-na-vesti-nedeli-s-dmitriem-kisilevym-iz-za-osveshcheniya-evromajdana?showall=&start=9>.

У цілому у діяльності Кісельова можуть вбачатися ознаки злочинів згідно з чинними статтями Кримінального кодексу РФ: ст. 205.2. (Публічні заклики до здійснення терористичної діяльності, публічне виправдання тероризму або пропаганда тероризму), ст. 354. (Публічні заклики до розв'язування агресивної війни), ст. 282.1 (Збудження ненависті або ворожнечі, а також приниження гідності людини або групи осіб за ознаками статі, раси, національності...), ст. 280. (Публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності).

13. Владімір Соловйов

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Телеведучий каналу «Росія-1», входить до числа найвідоміших російських акторів впливу — пропагандистів. Соловйов відомий своїм вкрай ворожим ставленням до України і підслесливим вихваланням російської влади. Він веде на «Росії-1» програму «Москва. Кремль. Путін», знімає документальні фільми про Путіна і протягом декількох років був єдиним журналістом, кому Путін давав великі інтерв'ю.

Позиція Соловйова щодо України протягом певного періоду змінювалася кілька разів. «Скільки українських і російських життів ви готові покласти на те, щоб захопити Крим...?»⁶⁴, — запитував він ще до всіх подій на Майдані на початку 2013 року. «Цей день ми наближали як могли. Крим і Севастополь знову в складі Росії. Історична справедливість перемогла!» (18 березня 2014 року).

Відносно конфлікту на Донбасі Соловйов зайняв цілком певну позицію з самого початку: «У Новоросії антифашисти воюють із фашистами».⁶⁵

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

З 2014 року телепрограми Соловйова створюються і куруються з боку Адміністрації Президента РФ (див. розділ «Олексій Громов») з метою підтримки і збільшення рейтингу Володимира Путіна (який із 2017 року падає, не зважаючи ні на що), роздування атмосфери ненависті щодо України і її прихильників у Росії (йдеться, перш за все, про російську ліберальну опозиційно налаштовану інтелігенцію). Також Соловйов бере активну участь у роздуванні вигідного для Кремля міфу «оточеної фортеці», коли «навколо всі — вороги», з метою мобілізації суспільства навколо влади.

Дії щодо конфлікту.

Починаючи з лютого 2014 року Соловйов займався виправданням взяття Криму та військової експансії проти України і відмиванням образу Росії, за що в числі 300 інших співробітників російських державних ЗМІ був таємно нагороджений президентом «за об'єктивне висвітлення подій у Криму». При цьому заслуги Соловйова були відзначені особливо — він отримав не медаль, як більшість нагороджених, а Орден Александра Невського.⁶⁶

64 Владімір Соловйов пояснив, чому Росії не потрібен Крим. Примітки, 30.05.2016 <https://primechaniya.ru/sevastopol/stati/13447>.

65 Логіка звіра. «АіФ», 01.07.2014 <https://aif.ru/euromaidan/opinion/1199193>.

66 За взяття Криму. «Відомості», 05.05.2014 www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/05/za-vzyatie-kryma.

З 2014 року, під час загострення ситуації в Україні, зокрема на Донбасі, суспільно-політичне ток-шоу «Вечір із Владіміром Соловйовим» з щотижневого перетворилося в щоденне, щоб ще ефективніше обробляти антиукраїнською пропагандою російське населення.

Соловйов прославився агресивними нападками на спікерів з альтернативною позицією, не тільки вербальними, а й фізичними: в його студії відбувалися бійки, одного українського виступаючого він вигнав прямо під час запису зі студії.⁶⁷

14. Марґаріта Сімоньян

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Головний редактор RT (Russia Today), МІА «Росія сьогодні» і Sputnik, Сімоньян займає ключові позиції в пропагандистських медіа, створених для мовлення на закордонну аудиторію, включаючи російськомовну. Холдинг іншомовного мовлення Russia Today вона очолила в 2005 році (коли їй було 25 років).

Сімоньян цілком виразно висловлюється про «місії» своїх ЗМІ: «У якомусь сенсі не мати свого іномовлення — це все одно, що не мати міністерства оборони. Коли війни немає, воно ніби як і не потрібно. Але блін, коли війна є, це прямо критично.⁶⁸

«Мені категорично не подобається, що в світі домінує (і тільки останні кілька років завдяки нам і «Аль-Джазірі» перестає домінувати) один-єдиний погляд на що-небудь... У 2008 [у ході російсько-грузинської війни — авт.] у нас аудиторія була не найкраща ..., але вона була значно меншою, ніж зараз, тому наш голос потонув у цьому хорі, а зараз [під час конфлікту з Україною — авт.] не потоне».⁶⁹

Щодо регіону конфлікту Сімоньян займає про-імперську позицію і, якщо і критикує російську владу, то тільки за слабкість і недостатню рішучість. Наприклад, із самого початку конфлікту активно виступала за «паспортизацію» населення ОРДЛО, але Кремль залишав такі заклики без відповіді. У червні 2018 року вона написала: «Візьму й організую якийсь громадський рух #громадянствоДонбасу. Хто зі мною?».⁷⁰

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

ЗМІ, якими керує Сімоньян, були створені з метою просування російського порядку в світі. Вони є частиною гібридної війни щодо України і займаються розповсюдженням односторонньої інформації, фейкових новин і брехні. В цілому діяльність ЗМІ Марґаріти Сімоньян сприяє розвитку в Росії і за кордоном такої картини світу, яка в кінцевому рахунку призводить до масових злочинів проти людяності і вбивства тисяч невинних громадян на території України.

67 «Віддайте на розстріл НКВД»: Соловйов вигнав зі студії колишнього депутата Верховної ради через слова про УПА. Газета.ру, 27.02.2020 https://www.gazeta.ru/politics/2020/02/27_a_12978715.shtml.

68 Російські медіа зсередини. Марґаріта Сімоньян, головний редактор Russia Today. Інтерв'ю О. Кашину. «Афіша», 18.10.2011 <https://daily.afisha.ru/archive/gorod/archive/ministry-of-truth-simonyan/>.

69 Азар І. Марґаріта Сімоньян: "Не збираюся робити вигляд, що я об'єктивна". Лента.ру, 7.03.2013 <https://lenta.ru/articles/2013/03/07/simonyan/>.

70 https://twitter.com/M_Simonyan/status/1004696918537179136.

Дії щодо конфлікту.

Сімоньян особисто в своїх соціальних мережах, а також її медіа, просували позитивну оцінку анексії Криму і дій сепаратистів на Донбасі. Як і інші актори впливу, Сімоньян називає військові дії на Донбасі «внутрішнім конфліктом» України, заперечує роль Росії в катастрофі МН17 і звинувачує в цьому Україну. Про те, що її позиція з роками не змінюється, а лише зміцнюється, свідчить її твіт щодо масових протестів у Білорусі: «А взагалі пора вже ввічливим людям навести там порядок, звичайно. Як вони вміють» (серпень 2020 року).⁷¹ Наслідком діяльності Сімоньян і керованих нею ЗМІ є формування у частині міжнародної спільноти позитивної оцінки політики Путіна в Україні, а також — негативного ставлення до України та українців.

Зусилля Сімоньян не залишилися без уваги з обох сторін. У 2014 році Владімір Путін секретним указом нагородив її орденом «За заслуги перед Вітчизною» IV ступеня «за об'єктивність при висвітленні подій у Криму». У травні 2016 року головному редактору RT Маргаріті Сімоньян, поряд із керівниками інших пропагандистських ЗМІ, заборонено в'їзд на територію України.⁷²

У 2016 році Європарламент прийняв резолюцію про боротьбу з пропагандою з боку Росії та ісламістських терористичних угруповань, у якій говориться: «Кремль посилив пропаганду проти ЄС з моменту анексії Криму і початку гібридної війни на Донбасі...». Для цього російський уряд використовує «широкий набір інструментів», зокрема «багатомовні телекомпанії (наприклад, Russia Today або RT), псевдоінформаційні агентства і мультимедійні сервіси (наприклад Sputnik), соцмережі та інтернет-тролі».^{73 74}

У 2020 році її особистий акаунт у Twitter отримав мітку «Державне видання, Росія», яким маркуються невільні урядові медіа. Надалі Twitter відмовляє акаунтам із такими мітками в просуванні.⁷⁵

15. Владімір Сунгоркін

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Головний редактор і директор видавничого дому «Комсомольська правда» (КП). Сунгоркін належить до числа головних російських акторів інформаційного впливу — або пропагандистів. У КП працює з 1975 року. Незважаючи на те, що КП — видання недержавне, всіляко підкреслює свою близькість до влади («Нинішній президент — це саме та людина, яку потрібно підтримувати у всіх його починаннях»⁷⁶).

71 https://twitter.com/M_Simonyan/status/1294140006882189312.

72 Порошенко заборонив в'їзд на Україну керівникам деяких російських ЗМІ. «Відомості», 27.05.2016 <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2016/05/27/642747-poroshenko-vezd-ukrainu>.

73 Європарламент прийняв резолюцію про боротьбу з «пропагандою Кремля». «Відомості», 23.11.2016 <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/11/23/666624-evroparlament-rezolyutsiyu>.

74 Резолюція Європейського парламенту від 23 листопада 2016 року про стратегічні комунікації ЄС з метою протидії пропаганді проти нього з боку третіх сил (2016/2030(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0441_EN.html

75 Twitter почав маркувати акаунти ЗМІ і журналістів, пов'язаних з державою. Meduza, 06.08.2020 <https://meduza.io/news/2020/08/06/twitter-nachal-markirovat-akkaunty-smi-i-zhurnalistov-svyazannyh-s-gosudarstvom-metki-poluchili-rt-i-margarita-simonyan>.

76 Сунгоркін розповів, що познайомився з Путіним у ФСБ. Царьград-ТВ, 12.01.2018 https://tsargrad.tv/news/sungorkin-rasskazal-poznakomilsja-s-putinyim-v-fsb_105169.

З перемогою Євромайдану, початком анексії Криму і розв'язуванням конфлікту на Донбасі риторика газети під керівництвом Сунгоркіна стає мобілізаційною. У 2014 році він говорив про це так:

«М.КОРОЛЬОВА: Запитують вас слухачі наші: «Чи об'єктивно, як вам здається, висвітлюються події, що відбуваються на Україні, нашими федеральними ЗМІ?»».

В.СУНГОРКІН: Ну, звичайно, вони стоять на позиціях російської держави і російського інтересу, тому ... безумовно не можна говорити про таку повну об'єктивність, так? Я думаю, вони підіграють російській державі.

М.КОРОЛЬОВА: Ось, ви як головний редактор «Комсомольської правди» готові, наприклад, надати трибуну другій стороні?

В.СУНГОРКІН: Та не готовий! У цій ситуації абсолютно не готовий. А навіщо? А навіщо я їм буду надавати? Як я можу йому [бандерівцю] дати слово, якщо вони сьогодні відзомбовані їх укро-Геббельсами так, що нам і не снилося? «. (З інтерв'ю «Ехо Москви»).⁷⁷

Ця позиція знаходить відображення в особливому, односторонньому підборі новин та інформації, висвітленні подій і трактуванні фактів. На сторінках газети часто з'являється неперевірена або свідомо фальсифікована інформація, на них немає місця рівностороннім дискусіям із нейтральним обговоренням різних позицій.

Дії щодо конфлікту.

Створення фейків, дезінформація, маніпуляція фактами. Сунгоркін часто дає інтерв'ю і висловлюється на адресу України. З конкретних дій:

- Створення міфу про «капітана Волошина», який нібито збив малайзійський «Боїнг». ⁷⁸ У відеоінтерв'ю з «очевидцем» у студії КП брав участь особисто Сунгоркін. Услід за КП цю легенду поширювали як «перевірену інформацію» телеканал «Росія-1» та інші пропагандистські ЗМІ. У наступні роки КП вже розповідала, що «Боїнг» збив український «Бук». ⁷⁹
- Пропаганда ненависті проти України, підтримання міфу «Україна — недодержава», що вона скоро розвалиться. Приклади:
 - «Владімір Сунгоркін: На Україні все буде ще гірше, ніж при Порошенку»⁸⁰;
 - «Владімір Сунгоркін: На Україні явно назріває новий майдан з передбачуваним результатом»⁸¹;
 - «Головний редактор «Комсомольської правди» Владімір Сунгоркін: «Влада України продовжує сходити з розуму!»⁸².

⁷⁷ «Особлива думка» на «Ехо Москви», 28.03.14 <https://echo.msk.ru/programs/personalno/1288200-echo>.

⁷⁸ Варсегов Н. Малайзійський «Боїнг» збив український льотчик – капітан Волошин. «Комсомольська правда», 22.12.2014 <https://kp.ru/daily/26323.5/3204312/>.

⁷⁹ «Боїнг» над Донбасом все-таки збив український «Бук». «КП», 08.12.2014 <https://www.spb.kp.ru/daily/26768.7/3800099/>.

⁸⁰ Радіо «Комсомольська правда», 30.05.2019 <https://radiokp.ru/podcast/chto-budet/11333>.

⁸¹ <https://www.spb.kp.ru/daily/26767.4/3798697/>.

⁸² <https://www.kp.kz/daily/26676.7/3698526/>.

Умовно незалежні, опозиційні і розслідувальні ЗМІ

16. «Ехо Москви»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Ехо Москви» (ЕМ) — найвідоміша і найпопулярніша інформаційно-політична розмовна радіостанція. У 2009 — 2013 роках визнана найбільш цитованою радіостанцією Росії.⁸³ Власник 66% акцій радіостанції — АТ «Газпром-Медіа».⁸⁴

Загальний напрямок ідеології мовлення — ліберальна «системна опозиційність» із «дозволеним» рівнем критики влади. З самого початку свого існування у 1990 році ЕМ дотримується принципу надання всіх значущих точок зору на події (включаючи провладні та недемократичні). Позасистемна опозиція схильна вважати ЕМ рупором Кремля, так як ЕМ часто дає слово представникам російської влади і транслює прокремлівську позицію.

Проте, ЕМ має значний вплив на опозиційно налаштовану аудиторію. Масовість аудиторії підтримується і тим, що це єдина радіостанція, яка критикує владу, дає слово опозиційним політикам, яка досі працює в FM-діапазоні. Також велике значення для аудиторії має сайт ЕМ <http://echo.msk.ru>, зареєстрований як окреме ЗМІ, на якому публікуються популярні критичні думки.

Офіційну позицію ЕМ щодо подій в Україні можна назвати обмежено незалежною. Редакція не визнає анексію Криму, не називає його російським, але і не називає його відкрито українським. ЕМ докладно і досить об'єктивно висвітлювала Євромайдан. Відносно збитого «Боїнга» MH17 ЕМ також надає всі альтернативні точки зору, відкрито висвітлює судовий процес у Нідерландах, розповідає про журналістські розслідування, що в цілому можна назвати досить сміливою позицією в умовах несвободи ЗМІ.

Функції щодо конфлікту з одного боку можна визначити як виконання ролі незалежного ЗМІ з критичною позицією щодо влади. З іншого — доносити до цільової аудиторії (утворений «середній клас») позицію Кремля. Мабуть, ця функція і є умовою продовження існування радіостанції.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

«Ехо Москви» намагається надати незалежну інформацію щодо військових дій на Донбасі, однак при цьому пов'язана зобов'язаннями з Кремлем, у число яких входить відсутність прямої критики Путіна і представлення точки зору влади на події. Виконання цих зобов'язань та інші компроміси з владою, мабуть, і роблять можливим існування ЕМ як відносно незалежного ліберального медіа.

Таким чином, в інтереси ЕМ входить надання об'єктивної інформації аудиторії, при цьому не даючи приводів для гострої реакції влади. Це відповідає позиції

83 Медіалогія: «Ехо Москви» — найбільш цитована радіостанція протягом 5 років. ЕМ, 07.05.2014 <https://echo.msk.ru/blog/echomsk/1315236-echo/>

84 <https://www.gazprom-media.com/ru/company/show?id=22>.

головреда ЕМ Алексея Венедіктова «лавірувати між цівками».⁸⁵ Однак в умовах, коли навіть просте мовчання і несхвалення дій Кремля може бути вкрай ризикованим для ЗМІ, ЕМ можна вважати найбільш вільною FM-радіостанцією в Росії.

Дії щодо конфлікту.

ЕМ піддається критиці з обох сторін: органи влади та охоронці звинувачують радіостанцію в «проукраїнському» висвітленні подій на Донбасі,⁸⁶ тоді як опозиційні критики часто звинувачують головного редактора Венедіктова в нещирості. Ігорь Яковенко відгукується про ЕМ так: «Венедіктовське «Ехо Москви» — це вельми ефективно і витончено діючий підрозділ інформаційних військ Кремля».⁸⁷ В одному з інтерв'ю початку 2018 року Венедіктов назвав військовий конфлікт на Донбасі «внутрішнім».⁸⁸

При цьому ЕМ досить відкрито й об'єктивно розповідає про військовий конфлікт, фейки пропагандистських ЗМІ, розслідування військових злочинів, дає слово опозиційним авторам і представникам України. З іншого боку ЕМ намагається уникнути прямої критики Путіна, залишаючись «над» конфліктом. В основному критика ЕМ спрямована проти штатних пропагандистів державних ЗМІ та путінських одіозних «охоронців». ЕМ активно цитує і дає слово представникам влади (наприклад, прес-секретарю Путіна Д.Пєскову, якого головний редактор ЕМ Алексеї Венедіктов називає своїм другом)⁸⁹, системної опозиції або медіаторам, сполучним між Кремлем і опозицією (К. Собчак, А. Красовський та ін.).

17. «Нова газета»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Нова газета» (далі — НГ) <https://novayagazeta.ru> — найбільше велике друковане видання, яке можна назвати «незалежним» з точки зору свободи слова. Створена у 1993 році після розколу в редакції «Комсомольської правди». Контрольний пакет акцій належить редакційному колективу, міноритарії — Міхаїл Горбачов і бізнесмен Александр Лебєдєв. Саме наявність незалежних від держави співвласників зумовлює відносно вільну інформаційну політику газети. Проте, їй часто докоряють у відсутності неупередженого погляду і в «партійності».

НГ послідовно і жорстко критикує дії Росії на Донбасі, докладно і незалежно висвітлює військову, а також соціальну і гуманітарну ситуацію в регіоні конфлікту, проводить яскраві й відомі журналістські розслідування.

85 Там же.

86 "Ехо Москви" має намір оскаржувати попередження Роскомнагляду. Центр «Сова», 05.11.2014 <https://www.sova-center.ru/misuse/news/persecution/2014/11/d30587/>.

87 Яковенко І. Ігорь Яковенко: Україну хочуть накрити Віником https://yakovenkoigor.blogspot.com/2019/08/blog-post_12.html.

88 Суть подій. «Ехо Москви», 05.01.2018 <https://echo.msk.ru/programs/sut/2123522-echo/>.

89 Рейтер С., Горяшко С. "Між цівками": життя і правила Алексея Венедіктова. Бі-бі-сі, 29.04.2020 <https://www.bbc.com/russian/features-51844470>.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

До інтересів видання входить якомога більше об'єктивного висвітлення конфлікту і гуманітарної ситуації на Донбасі, а також встановлення істини про причини і винуватців військових дій.

Дії щодо конфлікту.

У травні 2014 році журналіст НГ Павел Канигін, який висвітлював розвиток конфлікту і так званий «референдум про незалежність Донбасу», був викрадений сепаратистами, що вимагали за нього викуп у розмірі 30 тис. доларів США. Відчув на собі тортури, був звільнений за викуп.⁹⁰ У червні 2015 року під час відрядження на Донбас Канигін був знову затриманий і побитий представниками держбезпеки ДНР.⁹¹

Канигін також є автором важливих розслідувань про причетність російських збройних сил до катастрофи МН17.⁹²

18. Телеканал «Дош»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Дош» (<https://tvrain.ru>) — приватний цілодобовий інформаційний телеканал. Належить однойменному медіахолдингу, основним власником якого є Наталія Сіндєєва, вона ж — засновник і генеральний директор ТК «Дош». До медіахолдингу входять також інші ліберальні ЗМІ — Slon.ru і Republic. Загальний напрямок мовної політики — помірно незалежний. Телеканал докладно висвітлює складні внутрішні російські теми, політичні і соціальні протести в Росії, діяльність опозиції, надає слово опозиційним демократичним політикам і громадським діячам, проводить власні і докладно висвітлює партнерські журналістські розслідування.

Проте, «Дош» вважає за краще дистанціюватися від найбільш гострих питань. Так, канал хоч і висвітлював детально Євромайдан, анексію Криму і початок захоплення сходу України, однак згодом дистанціювався від цієї теми.

Як ЗМІ демократичного спрямування, канал не схвалює дії Росії і не підтримує сепаратистські режими, але утримується від гострих заяв і коментарів у зв'язку з конфліктом.

Характерним фактом в історії «Доша» є заборона його мовлення на території України Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення у 2017 році. Серед причин називалося порушення українського законодавства в області комерційної реклами, проте представляється, що справжнім приводом стали несанкціоновані українською владою поїздки репортерів «Доша» до Криму, а також — карта Росії із зображенням Криму в програмі «Тут і зараз». Сіндєєва

90 У Донецькій області звільнений кореспондент "Нової газети", викрадений під час висвітлення референдуму <https://www.newsru.com/world/12may2014/kanygin.html>.

91 Спецкор «Нової газети» Павла Канигіна привезли в Росію. «Нова газета» 16 червня 2015 <https://novayagazeta.ru/news/2015/06/16/112949-spetskor-171-novoy-gazety-187-pavel-kanygin-171-on-napravil-na-menya-pistolet-i-sprosil-ya-zanih-ili-za-171-ukropov-187-kogda-ya-skazal-8212-za-mir-mgbschnik-srazu-dal-mne-kulakom-v-glaz-187>.

92 Канигін П. «На нашому полі «Бука» не було. Ні сліду – ні від гусениць, ні від велосипеда». «Нова газета», 07.06.2015 <https://novayagazeta.ru/articles/2015/06/07/64439-171-na-nashem-pole-171-buka-187-ne-bylo-ni-sleda-8212-ni-ot-gusenits-ni-ot-velosipeda-187>.

прокоментувала рішення Нацради так: «Телеканал керується російським законодавством при зображенні карти Росії. Відповідно до статті 65 Конституції Російської Федерації Республіка Крим є суб'єктом Російської Федерації».⁹³

Проте, як єдиний телевізійний канал демократичного спрямування (хоч і виходить переважно в інтернеті), «Дош» не можна скидати з рахунків при аналізі дружнього Україні російського медіаринку.

Дії щодо конфлікту.

Нейтральне висвітлення подій на Донбасі. «Дош» випускає журналістські розслідування, наприклад, про вербування російських найманців.⁹⁴ Ще один корисний напрямок — розбір фейків держмедіа в програмі «Fake News», наприклад, велике розслідування про створення міфу про «розіп'ятого хлопчика» в Слов'янську⁹⁵ та інші. Загалом, необхідно відзначити доброзичливе і всебічне висвітлення щодо України. Канал докладно розповідає про хід судового процесу в Нідерландах через катастрофу МН17.

19. «Грані.ру»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Грані.ру» (www.grani.ru) — незалежне інтернет-видання опозиційно-демократичного спрямування. Детально висвітлює дії опозиції, зокрема, протести проти російської агресії в Україні, публікує матеріали на підтримку України, займається викриттями медіа-фейків пропагандистських ЗМІ, жорстко критикує російську владу. На сайті багато аналітики, зокрема, у спеціальному розділі видання, присвяченому Україні.⁹⁶ Серед авторів — опозиційні лідери, громадські активісти, публіцисти, правозахисники, зокрема, й українські коментатори (наприклад, Віталій Портніков).

Грані.ру став одним із перших чотирьох російських опозиційних сайтів, заблокованих у березні 2014 року на вимогу Генпрокуратури згідно з «законом Лугового» («закон про позасудове блокування екстремістських сайтів»). На сьогодні доступ до сайту на території Росії можливий тільки через VPN, Tor або дзеркало (<https://grani-ru-org.appspot.com>). У червні 2020 року Європейський суд з прав людини присудив по 10 тисяч євро сайтам «Грані.ру» і «Каспаров.ру» за позасудове блокування.⁹⁷

93 https://tvrain.ru/news/nats_po_ukraina-425256/.

94 Єрженков С. Хто вербує російських добровольців, і що їм обіцяють. «Дош», 26.02.2015 https://tvrain.ru/teleshow/reportazh/kto_verbuet_rossijskih_dobrovoltsev_i_chno_im_obeschajut_istorija_odnogo_naemnika_ekskljuziv_dozhdja-382605/

95 Звідки взялася розповідь про розп'яття 3-річного хлопчика в ефірі Першого каналу. «Дождь», 07.07.2014 <https://youtu.be/W9BjogewWXk>.

96 <https://grani-ru-org.appspot.com/Politics/World/Europe/Ukraine>.

97 <https://zona.media/news/2020/06/23/grnru-ksprvru>.

20. МБХ-Медіа

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Мережеве суспільно-політичне інформаційне видання, створене Міхаїлом Ходорковським (<https://mbk-news.appspot.com>). Було засновано після блокування сайту «Відкрита Росія» Роскомнаглядом у 2017 році. За недовгий час свого існування МБХ-Медіа став одним із найвпливовіших інформаційних незалежних ресурсів, що володіє розвиненою кореспондентською мережею в регіонах Росії і за кордоном. У 2019 входив до десятки найбільш цитованих інтернет-сайтів.⁹⁸ Неодноразово номінувався і ставав лауреатом журналістських премій.

На сьогодні сайт заблокований на території Росії і доступний тільки на дзеркалі <https://mbk-news.appspot.com> або за допомогою VPN-сервісів.

один із проєктів організації «Відкрита Росія», заснованої Ходорковським ще за часів ЮКОСа, на початку 2000 років. У 2017 році Генпрокуратура РФ внесла три іноземні юридичні особи — Otkrytaya Rossia і Open Russia Civic Movement (обидва — Великобританія) та Institute of Modern Russia, Inc (США), очолюваний сином Ходорковського Павлом, до реєстру «небажаних організацій». Це чомусь дало привід російським спецслужбам переслідувати і російський рух «Відкрита Росія», хоча формально він із ними ніяк не пов'язаний, не має юридичної особи, а найголовніше — не може бути «небажаною організацією» (за законом ними можуть бути тільки іноземні НКО).⁹⁹

Щодо регіону конфлікту МБХ-Медіа займає виважену позицію, активно критикує російську владу, надає слово опозиційним і проукраїнським авторам.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

МБХ-Медіа був створений як незалежний інформаційний ресурс, метою якого є об'єктивне висвітлення подій, зокрема в Україні. Військовому конфлікту, а також гуманітарній ситуації на Донбасі присвячені десятки статей російських та українських авторів.

21. Радіо «Свобода»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Радіо «Свобода» (далі РС) — міжнародний медіахолдинг (повна назва Radio Free Europe / Radio Liberty), що мовить на 26 мовах, зокрема, російською, українською та кримськотатарською. Фінансується з коштів Конгресу США (www.svoboda.org). Російська служба РС діє як самостійне видання, керуючись тільки загальною місією холдингу в просуванні демократії, зареєстроване в Росії як самостійне ЗМІ, а частина редакції знаходиться в Москві, що дозволяє говорити про нього як про окреме російське медіа.

Мовлення збереглося на середніх хвилях, однак більша частина програм доступна в інтернеті.

98 Федеральні ЗМІ: жовтень 2019. Медіалогія <https://www.mlg.ru/ratings/media/federal/7028>.

99 Кошик А. Штраф за Ходорковського: за що покарали пенсіонера, лікарів і педагога. Радіо «Свобода», 06.07.2018 <https://www.svoboda.org/a/29344947.html>

Як міжнародне медіа, яке керується у своїй діяльності принципами нейтральності та неупередженості, журналісти РС намагаються утримуватися від прямих оціночних коментарів щодо конфлікту, проте коментарі запрошених спікерів мають чітко проукраїнський характер.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Надання об'єктивної, зваженої і перевіреної інформації про конфлікт і гуманітарну ситуацію по лінії зіткнення. Редакція РС прагне дати точку зору, альтернативну пропагандистському мейнстріму в Росії.

Дії щодо конфлікту.

Російська редакція РС критично і незалежно висвітлює дії російської влади і події, пов'язані з конфліктом на Донбасі, багато часу свого ефіру присвячує обговоренню мирного врегулювання в регіоні. У 2014 році московська редакція звільнила свого багаторічного співробітника Андрея Бабіцького за схвалення дій Росії в Криму. Зараз Бабіцький живе в Донецьку і є частиною пропагандистської системи Росії.¹⁰⁰

У 2015 році українська служба Радіо Свобода запустила спеціальний телепроект «Донбас. Реалії ТВ», який інформує «про життя на непідконтрольних територіях, постачання зброї, російських кадрових військових, іноземних найманців, корупційні схеми в сірій зоні».¹⁰¹

Крім того, у 2014 році, відразу після анексії Росією Кримського півострова, українська служба запустила «Крим.Реалії» — окремий інформаційний проєкт із власним інтернет-мовленням, а з 2015 року — і радіомовленням на середніх хвилях, яке можна приймати на більшій частині півострова, на якому також висвітлюються події на Донбасі. Зараз у рамках проєкту випускаються три інформаційних сайти: російською (Крым.Реалии, <http://ru.krymr.com>), українською (Крим.Реалії, <http://ua.krymr.com>) і кримськотатарською мовами (Qırım.Aqiqat).^{102 103}

В ефірі російської служби РС також виходять передачі, повністю присвячені подіям в Україні та на Донбасі: «Дороги до свободи» (ведучий — український політолог Віталій Портніков), «Україна. 5 років по тому» та ін. РС докладно розповідає про військовий конфлікт, мирні ініціативи, гуманітарну та соціальну ситуації в регіоні, про діяльність російських правозахисників і активістів на підтримку України.¹⁰⁴

Подіям на сході України присвячена значна частина ефіру російської служби радіостанції.

Також, на тлі кризи з об'єктивною інформацією з України в 2016 році радіо «Свобода» спільно з радіо «Голос Америки» був запущений телеканал

100 Звільнений з «Радіо Свобода» журналіст Андрей Бабіцький запустить телеканал у Донецьку. Meduza, 10.07.2015 <https://meduza.io/news/2015/07/10/uvolenny-s-radio-svoboda-zhurnalist-andrey-babitskiy-zapustit-telekanal-v-donetske>.

101 <https://www.radiosvoboda.org/z/17073/about>.

102 <https://ru.krymr.com/p/5612.html>.

103 <https://ru.krymr.com/p/5612.html>

104 Див., наприклад: Вагнер А. У пошуках правди про війну. Волонтери з 11 країн побували в Слов'янську. «Радіо Свобода», 08.09.2019 <https://www.svoboda.org/a/30153077.html>.

«Теперішній час», що транслює свої програми в прямому ефірі в супутниковому ТБ і на сайті <https://www.currenttime.tv>.

У грудні 2017 року Радіо «Свобода» і його проєкти «Крим.Реалії», «Idel.Реалії», «Кавказ.Реалії», «Сибір.Реалії», «Північ.Реалії», «Фактограф», Татаро-башкирська служба Радіо Свобода (Azatliq Radiosi), телеканал «Настоящее время», а також товариство з обмеженою відповідальністю «Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода» були внесені Міністерством юстиції РФ у список ЗМІ, «що виконують функції іноземного агента».¹⁰⁵

22. Російська служба BBC

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Російська служба BBC — це частина міжнародного державного медіахолдингу (в її випадку це «Британська мовна корпорація») зі штаб-квартирою у Великобританії (<https://www.bbc.com/russian>). Видання має широку кореспондентську мережу в Росії та інших країнах колишнього СРСР.

Російська служба — одна з найстаріших служб BBC, почала виходити в ефір ще під час Другої світової війни. За радянських часів займала почесне місце серед «ворожих голосів», її передачі піддавалися глушінню. В часи перебудови і постперебудовний час зберегла свої позиції зваженого, об'єктивного радіо, що висвітлює проблеми та події, ігноровані федеральними ЗМІ.

BBC пильно стежить за розвитком подій на Донбасі. Позиція щодо регіону конфлікту — об'єктивна, зважена. Як й інші незалежні ЗМІ, BBC, перш за все, виступає за свободу слова і свободу доступу до інформації, тому пріоритетом для BBC є детальне інформування суспільства, надання різних точок зору і верифікація інформації.

Дії щодо конфлікту.

Російська служба BBC докладно інформує про події в регіоні конфлікту. Її журналісти публікують розслідування. В основному її розслідування стосуються російських агентів пропаганди і викриття їхніх фейків. Йдеться про розслідування інтернет-діяльності «фабрики тролів» і РІА ФАН, а також їх засновника Євгенія Прігожина,¹⁰⁶ ПВК Вагнера на Донбасі¹⁰⁷, а також про викриття фейків. BBC публікувала журналістські розслідування про російських найманців,¹⁰⁸ ро фігурантів справи про катастрофу МН17.¹⁰⁹

У лютому 2020 року на BBC стартував документальний підкаст-серіал «Відрядження до Донецька», присвячений роботі журналістів під час висвітлення збройного конфлікту.¹¹⁰

105 minjust.gov.ru/ru/deyatelnost-v-sfere-nekommercheskih-organizacij/reestr-inostrannyh-sredstv-massovoy-informacii.

106 Захаров А., Фохт Е. «Це не Прігожин»: як «Патріот» буде боротися з «антиросійськими ЗМІ» Бі-бі-сі, 4.12.2019 <https://www.bbc.com/russian/features-50632900>.

107 Сирія, Африка, Україна. Куди і як «ПВК Вагнера» вербує людей і де їх поминає. Бі-бі-сі, 23 листопада 2018 <https://www.bbc.com/russian/features-46291929>.

108 Напр.: Івшина О. Чеченці на сході України: розслідування Бі-бі-сі. BBC, 29.05.2014 https://www.bbc.com/russian/international/2014/05/140529_donetsk_chechens_ivshina.

109 Бурлака на Дону. Хто такий «Владімір Іванович», якого шукає слідство у справі МН17. BBC, 28.04.2020 <https://www.bbc.com/russian/features-52439476>.

110 Підкаст «Відрядження до Донецька». Епізод 1. Ескалація. BBC <https://www.bbc.com/russian/media-51243569>

23. Meduza

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Медуза — приватний мережевий інтернет-ЗМІ (www.meduza.io). Редакція розташовується в Латвії, але складається повністю з російськомовних авторів. Створено в 2014 році вихідцями з Lenta.ru. Після свого створення швидко стало популярним сайтом. У жовтні 2019 року займала перше місце в топ-30 найбільш цитованих російських інтернет-ресурсів.¹¹¹ Медуза є агрегатором новин і проводить свої журналістські розслідування, деякі з яких отримали велику популярність.¹¹²

У своєму «Кодексі редакції» Медуза виступає за об'єктивність і неупередженість журналістики,¹¹³ проте її матеріали не раз опинялися в центрі скандалів. Мабуть, найгучніший із них пов'язаний зі справою неіснуючої «підпільної організації «Мережа». Медуза опублікувала матеріал про причетність заарештованих фігурантів справи до вбивств, тим самим, фактично ставши на бік звинувачення. Надалі матеріал детально розбирали і критикували опозиційні ЗМІ, звинувачуючи ЗМІ в упередженості і публікації неперевірених даних. Однак «чорну справу» було зроблено: статтю Медузи помітили і використовували в своїх інтересах пропагандистські ЗМІ.¹¹⁴ Цей та інші скандали (зокрема, про сексуальні домагання її редактора) негативно позначилися на репутації Meduza як вільного і неупередженого медіа.

Позицію видання щодо військового конфлікту на Донбасі можна назвати виважено-нейтральною. Тема Донбасу не займає перше місце серед інформаційних пріоритетів редакції. Проте, Медуза в цілому сумлінно і об'єктивно інформує читачів про події та гуманітарну ситуацію на Донбасі, висвітлює складний процес мирного врегулювання, пише про зусилля українського уряду, активно висвітлює справу МН17.

24. Фонтанка.ру

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Фонтанка — незалежне інтернет-видання, що базується в Санкт-Петербурзі (<https://www.fontanka.ru>). Було створено у 2000 році репортерами петербурзького Агентства журналістських розслідувань (АЖУР-Медіа), що публікувало матеріали про зв'язки чиновників петербурзької мерії (в тому числі Путіна) з кримінальним світом. Один із засновників Фонтанки Андрій Константинов є автором серії книг «Бандитський Петербург».¹¹⁵ Фонтанка.ру — без сумніву найзаслуженіше і найвідоміше в Росії регіональне агентство з розслідувань ЗМІ. Саме Фонтанка повідомила першою про «приватну військову

111 Медіалогія <https://www.mlg.ru/ratings/media/socmedia/7029>.

112 Див., наприклад, розслідування Івана Голунова <https://meduza.io/feature/2019/06/08/my-prizyvaem-vseh-perepechatyvat-polnye-teksty-rassledovaniy-ivana-golunova>.

113 Кодекс редакції. Meduza <https://meduza.io/pages/codex>.

114 «Кривава «Мережа»: федеральні канали звернули увагу на матеріал «Медузи» про фігурантів «пензенської справи». «Відкриті медіа» <https://openmedia.io/news/n1/krovavaya-set-federalnye-kanaly-obratili-vnimanie-na-material-meduzy-o-figurantax-penzenskogo-dela>.

115 Андрій Константинов, особистий сайт <http://akonstantinov.spb.ru/bio.html>.

компанію Вагнера» у жовтні 2015 року. Вона ж встановила, що бойовики ПВК Вагнера воюють на території Луганської області.¹¹⁶

Також Фонтанка.ру детально розслідує таємні бізнеси Євгенія Прігожина (див. відповідну вкладку), діяльність «фабрики тролів» і «фабрики медіа», викриває фейки пропагандистських ЗМІ.

«Фонтанці» вдається зберігати відносну інституційну незалежність: засновники не допустили передачу її під контроль державних структур. У 2019 році АЖУР-медіа, у власності якого знаходиться видання, перейшло під контроль бізнесмена Віктора Шкульова.¹¹⁷

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Специфічних інтересів у регіоні не відзначено. Своєю місією Фонтанка.ру вважає донесення всебічної інформації до читача.

Дії щодо конфлікту.

Резонансні розслідування про керівників «ДНР/ЛНР»¹¹⁸, про участь російських найманців у бойових діях на боці сепаратистів,¹¹⁹ ¹²⁰ про Євгенія Прігожина і про його таємне фінансування тролів і проросійських бойовиків,¹²¹ серія публікацій про участь бойовиків ПВК Вагнера у військовому конфлікті на Донбасі і в Сирії.¹²² ¹²³

Журналіст Фонтанки.ру Деніс Коротков, авторству якого належать найбільш гучні розслідування, отримував погрози і був змушений переховуватися.¹²⁴

25. The Insider

Insider — ще одне важливе російське незалежне розслідувальне ЗМІ, критично налаштоване щодо російської влади (<https://theins.ru>). Засноване у 2013 році опозиціонером, журналістом і активістом Романом Доброхотовим. За свої розслідування і незалежну позицію видання було удостоєне премії «За інновації в демократії» World Forum for Democracy Ради Європи (2017), а також — спільно з Bellingcat — премії European Press Prize (2019).

Insider активно викриває фейки кремлівських ЗМІ, здійснюючи таким чином реалізацію своєї місії щодо об'єктивного і всебічного інформування громадян і допомагаючи їм таким чином відрізнити правду від фальсифікації.

116 Коротков Д. Вони билися за Пальміру. Фонтанка.ру, 29.03.2016 <https://www.fontanka.ru/2016/03/28/171>.

117 Власник Maxim і Starhit купив інтернет-видання «Фонтанка.ру». РБК https://www.rbc.ru/technology_and_media/10/01/2019/5c3703159a79475c20d54cb4.

118 Новоросси́я в лицах. Фонтанка.ру, 11.06.2014 <https://www.fontanka.ru/2014/06/11/178>.

119 «Резерв ДНР»: На Україну з Петербурга виїхало воювати не менше 30 осіб <https://www.fontanka.ru/2014/07/09/122>.

120 Напр.: Українського моджахеда чекають у Петербурзі <https://www.fontanka.ru/2015/09/11/131>.

121 Напр.: Коротков Д. Трохи бізнесу в сирійській війні. Фонтанка.ру, 26.06.2017 <https://www.fontanka.ru/2017/06/26/084>.

122 Напр.: Коротков Д. Список Вагнера. Фонтанка.ру, 18.08.2017 <https://www.fontanka.ru/2017/08/18/075>.

123 Коротков Д. Вони билися за гроші. Фонтанка.ру. <https://www.fontanka.ru/2017/08/23/044>.

124 Автору розслідування про "ПВК Вагнера" надіслали вінок з написом "зрадник Батьківщини". BBC, 18.10.2018 <https://www.bbc.com/russian/news-45906295>.

Дії щодо конфлікту.

The Insider відомий резонансними журналістськими розслідуваннями: про таємні спецоперації ФСБ за кордоном (вбивство Літвіненка, Перепелічного, Хангошвілі, отруєння Скрипаль і т.д.), про участь ПВК Вагнера в боях на Донбасі,¹²⁵ діяльність Євгенія Прігожина.¹²⁶ Також видання спільно з Bellingcat встановило причетність отруйників Скрипаль у Великобританії у 2018 році до спецслужб¹²⁷ і публікувало розслідування корупції та кримінальних зв'язків російських чиновників.¹²⁸

Insider активно займається викриттям фальсифікацій пропагандистських ЗМІ, для публікацій про які на сайті є спеціальний розділ «Антифейк».¹²⁹

26. Conflict Intelligence Team

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Conflict Intelligence Team (CIT) — група журналістів-розслідувачів, заснована російським журналістом Русланом Левієвим у 2015 році. CIT — приватне незалежне інтернет-ЗМІ, фінансується виключно за допомогою пожертвувань приватних осіб. CIT у більшості випадків практикує методи OSINT — Open Source Intelligence, тобто, пошук і аналіз інформації з відкритих джерел — ЗМІ, вебсайтів, соціальних мереж і т.д. (<https://citeam.org>).

З самого початку конфлікту на Донбасі група внесла вагомий внесок у пошук доказів і верифікації присутності російських військовослужбовців, найманців, так званих «військових радників», а також військової техніки на сході України.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

За словами Левієва, він створив CIT, коли зрозумів, що бойові дії, які почалися на сході України, вимагають скоординованих дій зі встановлення фактів цивільних розслідувачів. «Коли держ-ТВ стверджувало, що в Донецькій і Луганській областях з Росії воюють виключно волонтери, ми навели достатньо відео і фото, щоб довести, що в зоні конфлікту знаходиться російська важка артилерія і російські військові».¹³⁰ Мета видання сформульована досить ясно: «зупинити згубні дії російської влади, що призводять до ескалації військових конфліктів, загибелі військових і цивільного населення».¹³¹

125 «Мазай»- африканський «Вагнер». Хто керує справами Прігожина на Чорному континенті. The Insider 14.08.2020 <https://theins.ru/politika/prig>.

126 Напр: Загрози, стеження, напади — як Прігожин воює з незалежними медіа. The Insider, 20.08.2020 <https://theins.ru/politika/234105>.

127 Солберецькі. The Bellingcat і The Insider вдалося підтвердити причетність Петрова і Боширова до спецслужб. The Insider, 14.09.2018 <https://theins.ru/politika/117161>.

128 Напр: Кіріленко О. Мафія на держзамовленні. Як нові кремлівські олігархи пов'язані зі злочинним світом. The Insider, 2/06/2015 <https://theins.ru/korruptsiya/10407>.

129 <https://theins.ru/antifake>.

130 The Conflict Intelligence Team Versus The Kremlin. Khodorkovsky, 4.04.2016 <https://khodorkovsky.com/the-conflict-intelligence-team-versus-the-kremlin>.

131 CIT <https://citeam.org/donate>.

Дії щодо конфлікту.

СІТ спеціалізується на пошуку інформації та встановленні причетності і ступеня провини російських військ, спецпідрозділів і чиновників у військових злочинах у різних країнах світу, зокрема, в Україні: «Учасники й очевидці подій публікують велику кількість фотографій, відеозаписів, текстових повідомлень, які потребують подальшого аналізу, а також верифікації, геолокації. Для більш ефективного розслідування нам нерідко доводиться встановлювати прямий особистий контакт із військовими та їхніми родичами, щоб перевірити ту чи іншу інформацію, а також отримати нову».¹³²

Найбільш резонансні розслідування:

- Спецназ ГРУ РФ на Донбасі (2015)
<https://citeam.org/16-brigada-gru-may-2015/>;
- еолокація перебування спецназу ГРУ в Луганську (2015)
<https://citeam.org/mamai-luhansk/>.

27. «Псковська губернія»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

«Псковська губернія» — регіональна багатотиражна газета, яка видається у м. Пскові (<http://gubernia.media>). У 2014 — 2016 газета зробила великий внесок у пошук і оприлюднення свідчень участі у військових діях на боці сепаратистів на Донбасі професійних російських військових. З 2000 по 2016 рік видавцем газети був відомий опозиційний політик Лев Шлосберг.

Газета опублікувала низку резонансних статей-розслідувань, які проливають світло на участь російських військовослужбовців у збройному конфлікті на Донбасі. У 2014 році за розслідування і незалежну позицію газети її видавець Лев Шлосберг став фіналістом премії імені Андрія Сахарова «За журналістику як вчинок». У 2015 році «Псковська губернія» отримала міжнародну премію «Свобода слова» імені Герда Буцеріуса.

З 2016 року Міністерство юстиції РФ визнало «іноземним агентом» НКО «Вільне слово», яке є засновником і видавцем «Псковської губернії».¹³³

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

Об'єктивне і всебічне інформування про збройний конфлікт.

Дії щодо конфлікту.

У серпні 2014 році «Псковська губернія» розповіла про таємні похорони контрактників 76-ї гвардійської десантно-штурмової дивізії в Пскові, які загинули під час «невідомих обставин».¹³⁴ Зіставивши доступну інформацію з даними із соцмереж, репортери ПГ прийшли до висновку, що десантники загинули в боях

132 Там же.

133 Мін'юст визнав «іноземним агентом» видавця газети «Псковська губернія». АСИ, 04.07.2016
<https://www.asi.org.ru/news/2016/07/04/132500>.

134 Семьонов А. Війна спише все. «Псковська губернія», 25.08.2014

на сході України. Це було одне з перших серйозних свідчень того, що на боці сепаратистів у Донбасі воюють професійні російські військові.¹³⁵

Надалі газета опублікувала цілу серію розслідувальних матеріалів про загибель псковських контрактників на Донбасі і про те, як Міністерство оборони РФ приховує цю інформацію.¹³⁶

Відразу після публікації автори статті стали отримувати погрози, знімальна група телеканалу «Доц», кореспонденти «Нової газети», які прибули на цвинтар, зазнали нападу. Було скоєно напад і на Льва Шлосберґа, він був жорстоко побитий. Інші журналісти, як тільки починали займатися цією темою, також стикалися з погрозами.¹³⁷

135 Шлосберґ Л. Мертві і живі. «Псковська губернія», 25.08.2014 http://gubernia.media/number_705/01.php.

136 Сенсація, якої краще б не було. «Псковська губернія», 25.08.2014 http://gubernia.media/number_705/02.php. Семенов А. «Обставини смерті кожного з військовослужбовців встановлені...», «Псковська губернія», 12.11.2014 http://gubernia.media/number_716/02.php и другие материалы.

137 Побитий депутат Шлосберґ, який розслідував смерть солдатів ВДВ. BBC, 29.08.2014 https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2014/08/140829_rn_shlosberg_pskov_beaten.shtml.

Неурядові організації та кампанії

28. «Меморіал»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Міжнародне історико-просвітницьке, правозахисне та благодійне товариство «Меморіал» — найбільша і найвпливовіша з незалежних громадських організацій, що залишилися в Росії (<https://memohrc.org>). У неї є широка мережа регіональних відділень у Росії, а також відділення в Італії, Чехії, Німеччині, Бельгії, Франції, Україні та Казахстані. Підрозділ міжнародного «Меморіалу» — правозахисний центр «Меморіал» (ПЦ «Меморіал») — було створено у 1991 році для «організації і координації правозахисної роботи».¹³⁸

У своїх заявах «Меморіал» різко засуджує дії російського уряду щодо захоплення Криму, засуджував так званий «референдум» про незалежність і повідомляв про порушення прав людини в зоні бойових дій.

Дії щодо конфлікту.

ПЦ «Меморіал» веде широку і незалежну правозахисну роботу в небезпечних зонах і так званих «гарячих точках», зокрема, в Чечні, Дагестані, Інгушетії, в Грузії і Південній Осетії (у 2008 році) і в Україні (з 2014 року). «Меморіал» веде правозахисний моніторинг у районі конфлікту, здійснює юридичний прийом громадян, правовий супровід скарг, допомагає в організації соціальної допомоги.

У травні 2014 року співробітник «Меморіалу» правозахисник і журналіст Андрій Міронов та італійський журналіст Андреа Рокеллі виїхали в район Слов'янська для проведення моніторингу та висвітлення збройного конфлікту, де загинули в результаті мінометного обстрілу.¹³⁹

29. Союз «Жінки Дона»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Союз «Жінки Дона» — російська правозахисна НКО. Зареєстрована в м. Новочеркаську Ростовської області (<https://www.donwomen.ru>). Була створена у 1993 році спочатку з метою захисту прав жінок, дітей і сімей, а згодом стала займатися правами військовослужбовців. Брала активну участь у пошуку військовополонених, загиблих і зниклих безвісти у ході обох воєн у Чечні, надавала правову допомогу батькам солдатів. Займалася миробудівною діяльністю на Кавказі після російсько-грузинського збройного конфлікту (серпень 2008 року).

138 Олег Орлов про роботу Правозахисного центру «Меморіал»
<https://memohrc.org/ru/specials/oleg-orlov-o-rabote-pravozashchitnogo-centra-memorial>.

139 Барішніков В. Загибель Міронова і Рокеллі. Радіо «Свобода», 25.05.2014
<https://www.svoboda.org/a/25397651.html>.

Однією з цілей діяльності організації є «Досягнення громадянської злагоди і миру між людьми, народами і народностями».¹⁴⁰ Серед напрямків діяльності Союзу вказані «Реабілітація постраждалих у ході військових конфліктів, розвиток культури світу, ненасильства, толерантності».¹⁴¹

Дії щодо конфлікту.

З 2014 року Союз почав працювати з конфліктом в Україні. Були проведені соціологічні опитування жителів Росії та України, які проживають поблизу кордону. Ці опитування показали, що по обидва боки кордону є люди, готові до діалогу. Разом з тим «Жінки Дона» допомагали біженцям зі сходу України: розподіляли гуманітарну допомогу і проводили юридичні консультації.¹⁴² Союз «Жінки Дона» — активний член Платформи CivilM+, бере участь в обговоренні в складанні заяв і аналітичних доповідей. Початкова ідея створення платформи полягала в ініціюванні цивільного супроводу офіційних мирних переговорів і називалася «цивільний Мінськ».¹⁴³

7 жовтня 2016 року за свою миротворчу діяльність Валентина Череватенко, глава Союзу, була удостоєна премії Анни Політковської, заснованої міжнародною неурядовою організацією RAW in War (Reach All Women in War).¹⁴⁴

30. Вогні Ейрени

«Вогні Ейрени» — приватна ініціатива російських активістів пацифістського й антивоєнного спрямування — безстрокова акція за мир в Україні (<http://lightsofeirene.org>). Почалася з запалювання «Вогнів миру» у 2015 році. «Щодня о 22:00 за місцевим часом ми запалюємо Вогні миру, де б ми не знаходилися, і бажаємо припинення збройних конфліктів. Ми віримо, що об'єднавшись, люди можуть зупинити будь-які війни. Ми будемо продовжувати до тих пір, поки мирне життя не повернеться на схід України».¹⁴⁵

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Офіційна позиція. «До миру на Донбасі може призвести тільки діалог між суспільствами».

Дії щодо конфлікту

В основному активісти руху проводять свої миротворчі акції в Москві, а також в інших великих містах. Вони організують марші миру, виступи і лекторії на тему миротворчості. З конкретних проєктів:

140 Про Союз «Жінки Дона» <https://www.donwomen.ru/about>.

141 Там же.

142 Там же.

143 Гулія К. «Жінки Дона» про війну в Україні: Зв'язки з близькими розривали від страху зовсім їх втратити. RFI, 19/02/2018 <https://www.rfi.fr/ru/ukraine/20180219-zhenshchiny-dona-o-voine-v-ukraine-svyazi-s-blizkimi-razryvali-iz-strakha-sovsem-ik>.

144 Валентина Череватенко стала лауреатом премії імені Анни Політковської. АСИ, 17.10.2016 <https://www.asi.org.ru/news/2016/10/17/142929/>.

145 Вогні Ейрени, богині миру, запалили в Петербурзі. Радіо «Свобода», 30.01.2015 <https://www.svoboda.org/a/26821329.html>.

- Збір гуманітарної допомоги переселенцям та іншим мирним жителям, які постраждали у ході бойових дій на Донбасі, підтримка українських громадських організацій, які працюють з постраждалими.¹⁴⁶
- «Книга миру». Побаження миру жителям України, зібрані на вулицях Москви, Санкт-Петербурга, Новочеркаська, Мінська і Молодечно влітку 2015 і 2016 років. Зараз книга зберігається в Києві. У 2019 році був запущений другий том Книги миру за обмін полоненими і політв'язнями всіх на всіх.¹⁴⁷
- Антивоєнна графіка. На сайті ОЕ зібрані антивоєнні матеріали для друку.

31. Молодіжний правозахисний рух (МПР)

Міжнародна мережа «Молодіжний Правозахисний Рух» створена в 1998 році (<https://www.yhrm.org/ru>) Спочатку головною місією організації був розвиток нового покоління молодих правозахисників і громадських активістів. Співробітники МПР займалися захистом та моніторингом дотримання прав людини в зонах конфлікту в Росії і за кордоном — в Бішкеку та Оші, Киргизстані (в липні — серпні 2010 року у зв'язку з міжетнічними зіткненнями), в Чечні (періодично з 2009 року у складі Зведеної мобільної групи), в Грузії (в серпні 2008 року в зв'язку з військовим конфліктом), брали участь у роботі правозахисних місій у Білорусі (2010).¹⁴⁸

У 2013 році норвезький Нобелівський комітет номінував МПР на Нобелівську премію миру за освітню діяльність і правозахисну роботу в різних країнах світу.¹⁴⁹ У 2009 році МПР отримав статус учасника (participatory status) при Раді Європи, найбільшій міжурядовій організації з захисту прав людини на просторі Великої Європи.¹⁵⁰

МПР засуджувала політику російського уряду щодо України, критично відгукувалася про дії російських і сепаратистських формувань на Донбасі. Засновник і керівник МПД Андрій Юров, будучи членом Ради з прав людини при президенті РФ (2015–2018), постійно піднімав питання про права людини в зонах конфлікту, а також виступав на засіданнях міжнародних організацій.¹⁵¹

Дії щодо конфлікту.

МПР був одним із співорганізаторів і активних учасників Кримської польової місії з прав людини (поряд із Московською Гельсінкською групою, див. окрему вкладку) з метою спостереження за порушеннями гуманітарних прав на півострові. Кримська польова місія припинила роботу в середині 2015 р. «через тиск і перепони з боку як російської, так і української влад».¹⁵²

У зв'язку з початком військових дій на сході України МПР брав участь у моніторингу гуманітарної ситуації по лінії зіткнення.

146 <http://lightsofeirene.org/refugee/ukraine>.

147 Книга миру. Вогні Ейрени <http://lightsofeirene.org/peacebook>.

148 Андрій Юрійович Юров. МПР https://www.yhrm.org/ru/andrey_yurevich_yurov.

149 <http://hragents.org/time/tl-mpd/#>.

150 Там же.

151 Член РПЛ Андрій Юров про гуманітарну ситуацію на півострові до і після блекауту. Сайт СПЧ, 24.11.15 <http://president-sovet.ru/presscenter/publications/read/3414/>.

152 З особистої розмови з учасниками проекту.

МПР оголосив про своє закриття у лютому 2020 року через те, що «фактично перестав існувати як реально діюче співтовариство».¹⁵³ Колишні співробітники мережі, проте, продовжують вести напрямки організації — у тому числі, миробудівні проєкти на Донбасі (Александра Криленкова), права людини на Донбасі (Вікторія Громова).

32. Московська Гельсінська група (МГГ)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

МГГ — найстаріша з нині діючих і одна з найавторитетніших і найвпливовіших незалежних правозахисних організацій на території колишнього СРСР (<https://www.mhg.ru>). Була утворена у 1976 році як ініціативна дисидентська група і спочатку носила назву «Громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод у СРСР». Входить до міжнародної мережі гельсінських організацій (див., наприклад, Українська Гельсінська група).

МГГ засуджувала і засуджує російську агресію проти України, критикує дії російської влади в Криму, а також ескалацію конфлікту на Донбасі.

Дії щодо конфлікту.

Співробітники МГГ брали участь у моніторингових місіях у зоні збройного конфлікту в 2014 — 2015 роках. МГГ випускає щорічні доповіді «Права людини в Російській Федерації за 2014 рік», де публікувалися дані і про порушення прав людини в ході конфлікту й описувалися випадки нападу на журналістів, які намагалися висвітлювати загибель російських військовослужбовців на Донбасі.

Співробітники МГГ — члени Ради з прав людини при президенті РФ, ініціювали у 2014 і 2015 роках обговорення ситуації з правами людини в регіоні конфлікту.¹⁵⁴

Відносно Криму: члени МГГ були ініціаторами створення Кримської польової місії з прав людини, що займалася збором інформації про порушення прав людини на території анексованого півострова. На основі зібраної інформації Польова місія інформувала російські і міжнародні структури в галузі прав людини.¹⁵⁵

33. Группы «Солідарність» и «Мирний опір» у Санкт-Петербурзі

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Відділення Об'єднаного демократичного руху (ОДР) «Солідарність» і група «Мирний опір» в Санкт-Петербурзі — об'єднання активістів, які функціонують як майданчики для обговорення питань протестного руху, для організації акцій і спільних дій. «Солідарність» створена Борисом Немцовим та іншими опозиціонерами в кінці 2008 року як коаліція російських демократичних сил.¹⁵⁶

153 Про ситуацію в мережі МПД https://www.yhrm.org/ru/news/network/o_situacii_v_seti_mpd.

154 Права людини в Російській Федерації в 2014 році. МГГ <https://www.mhg.ru/sites/default/files/files/doklad-prava-cheloveka-rf-2015-ru.pdf>.

155 Кримська польова місія з прав людини. Короткий огляд ситуації по Криму. 2015 https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2016/10/Crimea_Field_Mission_Review_May_2015_RU.pdf.

156 <https://www.rusolidarnost.ru/about>.

Рух є частиною несистемної і незалежної російської опозиції. Група «Мирний опір» — позапартійне, громадське об'єднання активних учасників протестного руху в Петербурзі. На її сторінці в Фейсбуці сказано: «Група створена для обговорення та популяризації заходів, пов'язаних з мирним опором режиму в Санкт-Петербурзі».¹⁵⁷

Групи «Солідарність» і «Мирний опір» найбільш активні в Петербурзі, де вони мають велику кількість активних прихильників. Обидві групи займають проукраїнську позицію, висловлюють категоричний протест щодо дій російської влади відносно України.

Дії щодо конфлікту.

Регулярні вуличні масові і поодинокі акції на підтримку України — пікети і демонстрації, особливо в українські свята — День незалежності України і т.д. Протягом 2014 — 2015 років групи організували масові демонстрації в Москві (до 30 тис. учасників) і Санкт-Петербурзі (до 10 тис. учасників) за мир в Україні, проти втручання Росії й анексії Криму. Масові акції і поодинокі пікети проводилися на підтримку Надії Савченко, Олега Сенцова, українських моряків і т.д. У 2018 — 2020 зусилля здебільшого спрямовані на привернення уваги до проблем кримських татар — арештам і звинуваченням їх в участі в терористичних групах. Також обидві групи займаються іншими видами допомоги: організують збір гуманітарної допомоги і грошей для потерпілих, для українських громадських організацій, працюють як волонтери в населених пунктах по лінії зіткнення і т.д. Проводяться також численні дискусії і семінари на українські теми.

34. Волонтерський рух у Росії

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Російський волонтерський рух — рух громадян з метою надати безкорисливу допомогу громадянам України, які постраждали в результаті конфлікту. Найчисленніші групи волонтерів знаходяться в Москві, Санкт-Петербурзі та Воронежі.

Інтереси / цілі в регіоні конфлікту.

В основі волонтерської діяльності лежить бажання громадян надати допомогу мирному населенню України, яке постраждало у ході військових дій, почуття солідарності, а також почуття провини за дії Росії щодо України.

Дії щодо конфлікту.

Рух можна розділити на два напрямки:

1. Віддалений — волонтери займаються організацією збору коштів і гуманітарної допомоги в Росії і за кордоном і відправкою її в Україну;
2. На місцях — волонтери працюють із потерпілим мирним населенням, насамперед, із вимушеними переселенцями в населених пунктах по лінії зіткнення.

Ще одна група волонтерів займається збором медикаментів, обладнання, спорядження, грошових коштів для українських військовослужбовців, працює з пораненими, надає психологічну допомогу. Волонтери також реалізують соціальні та культурні проєкти, організують збір і доставку гуманітарної допомоги, грошових коштів, багато беруть участь у міжнародних волонтерських таборах в Україні, працюють з дітьми вимушених переселенців, беруть шефство над цілими сім'ями.

35. Кампанія на захист Олега Сенцова

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Російські солідарні дії на захист Олега Сенцова — це частина міжнародної кампанії за звільнення кінорежисера та інших українських політв'язнів у Росії. Кампанія була різномірною, в ній брали участь діячі мистецтва, перш за все, кінематографісти, а також громадські активісти, правозахисні організації й опозиційні лідери. В основному, діяльність російських учасників кампанії була спрямована на те, щоб оприлюднити випадок Сенцова і Кольченко (другий кримський фігурант справи про тероризм поряд із Сенцовим) і зробити його доступним для широких верств російського суспільства, привернути увагу міжнародної спільноти і міжурядових організацій (ООН, ОБСЄ, Раду Європи, Європейський Союз і т.д.), а також зібрати для політв'язнів гуманітарну допомогу і кошти на адвокатів.

Дії щодо конфлікту.

У червні 2014 року правозахисне товариство «Меморіал» визнало Сенцова політв'язнем. Далі «Меморіал» робив неодноразові заяви на захист Сенцова.¹⁵⁸

Російські кінематографісти Александр Сокуров, Владімір Мірзоев, Алексєй Герман-молодший, Павел Бардін, Андрєй Звягінцев та інші виступили з заявами про звільнення Олега Сенцова. Сокуров також звернувся до Путіна з проханням помилувати Сенцова на засіданні Ради з прав людини при президенті.¹⁵⁹

28 червня 2014 року під час церемонії закриття Московського міжнародного кінофестивалю президент фестивалю режисер Нікіта Міхалков підтримав прохання до Владіміра Путіна сприяти звільненню Олега Сенцова.¹⁶⁰

У грудні 2015 року російське відділення Amnesty International провело кампанію із закликом скасувати вироки Сенцову, Кольченку та Геннадію Афанасьєву. У кампанії брав участь російський музикант Боріс Гребенщіков.¹⁶¹

158 Сенцов Олег Геннадійович. Список політв'язнів. «Меморіал» <https://memohrc.org/ru/defendants/sencov-oleg-gennadevich>.

159 Александр Сокуров під час засідання РПЛ попросив у Путіна помилувати Сенцова. «Нова газета», 12.12.2018 <https://novayagazeta.ru/news/2018/12/12/147537-aleksandr-sokurov-vo-vremya-zasedaniya-spch-poprosil-u-putina-pomilovat-sentsova>.

160 Міхалков приєднався до звернення про допомогу у звільненні українського режисера Сенцова. «Коммерсант», 28.06.2014 <https://www.kommersant.ru/doc/2502171>.

161 Гребенщіков закликав скасувати вироки Сенцову, Кольченку й Афанасьєву. Гордон, 14.12.2015 gordonua.com/news/worldnews/grebenshchikov-prizval-otmenit-prigovory-sencovu-kolchenko-i-afanasevu-110815.html

25 травня 2018 року, під час голодування Олега Сенцова, група Pussy Riot опублікувала відкритий лист у газеті Le Monde, в якому закликала президента Франції Макрона зажадати від Путіна звільнення режисера.¹⁶²

21 травня 2018 року російська асоціація літераторів і журналістів «Вільне слово» опублікувала заяву «Врятувати Олега Сенцова». Заяву підписала 81 особа, а також 33 члени Петербурзького ПЕН-клубу, 25 осіб з асоціації вчених «Вільне історичне товариство», а також вчені, лікарі й активісти.¹⁶³

Сенцова також підтримали члени «Кіносоюзу». 23 травня 2018 року президент фестивалю «Артдокфест» Віталій Манській опублікував на сайті «Кіносоюз» заяву, де йдеться про те, що він та інші члени союзу підтримують Сенцова, висловлюють «захоплення його мужністю і стійкістю духу».¹⁶⁴

У Москві, Петербурзі та інших містах Росії проводилися масові акції та поодинокі пікети, збиралися підписи під петиціями з вимогою звільнити українського режисера.

36. Пікети в Москві і Санкт-Петербурзі за «всіх на всіх»

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

російські громадські активісти постійно виступають за обмін військовополоненими між Росією і Україною. Великого обміну довго не відбувалося не в останню чергу, тому що сам факт обміну означав би визнання Росією участі своїх військовослужбовців у бойових діях. Масова суспільна кампанія в Росії за обмін почалася після того, як новий президент України Володимир Зеленський на наступний день після свого обрання «назвав своїм завданням №1 на посаді президента звільнення всіх українських в'язнів».¹⁶⁵ У червні 2018 року уповноважений з прав людини в РФ Татьяна Москалькова повідомила, що в Україні в ув'язненні перебувають до 400 громадян Росії, що додало нову осмисленість громадянським діям.¹⁶⁶

Дії щодо конфлікту.

Як тільки стало зрозуміло, що в Україні є політична воля обміняти всіх затриманих, у Москві та інших російських містах почалися безстрокові пікети з вимогою обміну ув'язнених. У Москві пікети проходили біля приймальні Адміністрації президента РФ, біля Міністерства закордонних справ, біля станцій метро і на різних вулицях міста. У Санкт-Петербурзі — на Невському проспекті і на Садовій вулиці. У цілому, за словами активістів, безстрокові пікети проводилися протягом більше 300 днів.¹⁶⁷

162 Pussy Riot попросили Макрона вимагати звільнення Сенцова. Wonder, 25.05.2018 <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/news/235513-pussy-riot-macron>.

163 Режисер Олег Сенцов оголосив голодування і не їсть уже десять днів. Meduza, 23.05.2018 <https://meduza.io/slides/rezhisser-oleg-sentsov-ob-yavil-golodovku-i-ne-est-uzhe-desyat-dney-kak-na-eto-reagiruyut-v-rossii-i-na-ukraine>.

164 Там же.

165 Зеленський назвав своє завдання №1 на посаді президента. Телеграф, 21.04.2019 <https://telegraf.com.ua/ukraina/politika/4969981-zelenskiy-nazval-svoyu-zadachu-1-na-postu-prezidenta.html>.

166 В Україні більше 400 росіян перебувають під вартою. РІА Новини, 26.06.2018 <https://ria.ru/20180614/1522690036.html>.

167 https://echo.msk.ru/blog/sentsov_obmen/2457459-echo/.

29 січня 2019 року учасники пікетів зібрали і передали президенту РФ прохання громадян РФ, які перебувають в українських в'язницях, з їх проханням до президента РФ обміняти їх на в'язнів — громадян України, які перебувають в ув'язненні в Росії.¹⁶⁸

10 жовтня 2018 року учасники програми пікетів передали понад 60 тисяч підписів із вимогою обміну до Ради при Президентові РФ з розвитку громадянського суспільства і прав людини.¹⁶⁹

Як показав час, дії громадських активістів, які боролися за обмін затриманими в Росії, Україні і в багатьох інших країнах, дали результат. У 2019 році відбулася серія обмінів затриманих (у вересні 2019 у рамках обміну в Україну повернулися 24 моряки, затримані у результаті інциденту в Керченській протоці). Наступний великий обмін відбувся в грудні 2019, ще один — в квітні 2020 року.

37. Кампанія за звільнення українських моряків

25 листопада 2018 року біля берегів Криму стався інцидент, у ході якого російські військові кораблі обстріляли, вчинили навал і захопили три судна ВМС України — катери «Бердянськ» і «Нікополь» та буксир «Яни Капу» — які прямували через Керченську протоку з Одеси до Маріуполя. Були захоплені 24 українських моряки. Вони були звинувачені в «незаконному перетині держкордону Росії» (ч. 3 ст. 322 КК Росії). Пізніше їх визнали військовополоненими. Всі моряки були доставлені в Москву і утримувалися в слідчому ізоляторі «Лефортово» ФСБ РФ.

Дії щодо конфлікту.

Як тільки про захоплення українських судів стало відомо, в Москві, а потім і в інших містах утворилися групи російських громадян, які прагнули допомогти їм і послабити позбавлення, які пов'язані з перебуванням в СІЗО, а також домогтися їх звільнення. Найпомітнішою фігурою кампанії була російська письменниця, журналістка, громадянська активістка і фотограф Вікторія Івлєва. У Москві, Санкт-Петербурзі проходили поодинокі пікети з плакатами, що закликають звільнити українських моряків. Група Івлєвої займалася збором гуманітарної допомоги ув'язненим громадянам України, який проходив в основному в соціальних мережах.¹⁷⁰ При цьому кампанія широко висвітлювалася в незалежних ЗМІ (радіо «Свобода», «Ехо Москви», ВВС та ін.). У цей же час, як тільки історія моряків стала публічною, на їхню адресу стали надходити сотні листів зі словами підтримки з усіх кінців країни.

У результаті громадська кампанія відіграла помітну роль у звільненні моряків. 7 вересня 2019 року між Україною і Росією відбувся обмін утримуваними громадянами у форматі 35 на 35. У числі тих, хто повернувся в Україну — всі 24 моряки.¹⁷¹

Масова кампанія збору допомоги і підтримки українських моряків стала важливим актом солідарності між громадянськими суспільствами України і Росії.

168 https://echo.msk.ru/blog/sentsov_obmen/2447657-echo/.

169 Вимагаємо обміну російських і українських в'язнів. Change.org, www.shorturl.at/elmB4.

170 <https://web.facebook.com/victoria.ivlevayorke/posts/10157163502435987>.

171 Російські волонтери передали в СІЗО 24 сумки продуктів для українських моряків. Крим. Реалії <https://ru.krymr.com/a/news-russian-pravozashchitniki-prinesli-24-sumki-v-sizo-moryakam/29883874.html>.

Після повернення додому звільнені з полону моряки організували фонд допомоги для Константіна Котова — російського волонтера, громадянського активіста, засудженого в 2019 році до 4 років позбавлення волі за «неодноразове порушення законодавства про мітинги». Котов брав участь у численних пікетах і мітингах за звільнення моряків, а також збирав для них гуманітарну допомогу. Моряки зібрали близько 60 тис. рублів і передали їх Вікторії Івлєвій, чиїм помічником був Котов, із проханням розпорядитися грошима на користь російського активіста.¹⁷²

172 Звільнені українські моряки зібрали гроші для засудженого російського волонтера. Укрінформ, 11.09.2019 <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2777598-osvobodennye-ukrainskie-moraki-sobrali-dengi-dla-osuzdennogo-rossijskogo-volontera.html>.

Емігрантські організації

38. Форум Вільної Росії (ФВР)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Форум Вільної Росії був створений у 2016 р. групою опозиційних політиків з ініціативи Гаррі Каспарова (<https://www.forumfreerussia.org>). На сьогодні ФВР можна впевнено назвати найбільшим майданчиком російської демократичної опозиції, на якому обговорюється стратегія дій опозиційних сил і громадянського суспільства, а також актуальні політичні питання.

Усі рішення ФВР приймає на своїх конференціях, які проходять, як правило, у Вільнюсі. Починаючи з лютого 2020 року, майже вся робота перейшла в «офлайновий» режим. Зараз основні рішення щодо дій між Форумами приймає Постійний Комітет ФВР.

Позиція щодо конфлікту на Донбасі — різко критична. ФВР засуджує дії Росії і веде велику роботу з фіксації злочинів російських збройних сил, класифікації осіб, винних у розв'язуванні і підтримці конфлікту.

Действия в отношении региона конфликта.

На Форумі постійно проводяться дискусії з теми конфлікту в Україні і російсько-українських відносин, у яких беруть участь українські експерти.

Один із великих проєктів ФВР — «Список Путіна». Це база, яка створена і постійно поповнюється Форумом «з метою пошуку, закріплення та уніфікації даних про осіб, відповідальних за створення і функціонування системи узурпації влади і придушення громадянських свобод у Росії». Розділ «Агресори» включає в себе тих, хто «відповідальний за проведення політики війни, окупації і хаосу щодо інших країн, порушення норм міжнародного права і міжнародних договорів у політичних інтересах керівництва РФ»¹⁷³. Значна частина фігурантів цього розділу — особи, причетні до конфлікту: бойовики ОРДЛО, сепаратисти, керівництво Л/ДНР, фігуранти справи МН17, а також їх російські куратори.¹⁷⁴

Ще один великий проєкт ФВР — Міжнародний громадський трибунал зі злочинів путінського режиму, де основна частина приділяється злочинам ідеологів і акторів впливу, винних у розв'язуванні і закликах до ведення агресивної війни проти України.¹⁷⁵

39. Фонд «Вільна Росія» (Free Russia Foundation)

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Фонд «Вільна Росія» — американська НКО, створена у 2014 році групою російських емігрантів «для об'єднання російського співтовариства за

173 Список Путіна <https://www.spisok-putina.org>.

174 Список Путіна <https://www.spisok-putina.org/group/agressory>.

175 ФВР <https://www.forumfreerussia.org/multimedia/video-ffr/2019-06-25/mezhdunarodnyj-obshhestvennyj-tribunal-informatsionnyj-terrorizm-putinskogo-televizora-i-ego-zhertvy/ffr>.

кордоном і підтримки про-демократичних сил всередині Росії» (www.4freerussia.org).¹⁷⁶ З тих пір Фонд реалізував цілий ряд програм на підтримку російських про-демократичних рухів, проєктів, пов'язаних із допомогою російським і українським політичним в'язням, російським емігрантам, а також проєктів у сфері боротьби з пропагандою.

Фонд працює з американськими політиками, депутатами Конгресу, сенаторами, чиновниками міністерств, а також представниками експертного співтовариства на Заході, надаючи їм аналіз подій у Росії, Україні та Східній Європі.

Дії щодо конфлікту.

Україні приділяється досить значна увага в діяльності Фонду. У Києві діє Будинок вільної Росії. На сайті організації його називають «альтернативним посольством російського громадянського суспільства в Україні».¹⁷⁷

Один із напрямків Будинку — EmigRussia, гуманітарний інфо-проєкт Фонду «Вільна Росія» в Україні. До його функцій входить надання гуманітарної допомоги, «підтримки російським політичним біженцям і емігрантам, а також просвіта українського і російського суспільств про те, хто ці люди і чому їм довелося виїхати з тієї Росії, яку ми маємо зараз, в ту Україну, в яку хочеться вірити».¹⁷⁸ У період політичної кризи в Білорусі Будинок відкрив спеціальну лінію консультацій для громадян Білорусі з питань міграційного права України.¹⁷⁹

У червні 2019 року Генпрокуратура РФ визнала Фонд «Вільна Росія» «небажаною організацією» і заборонила її діяльність на території Росії.¹⁸⁰

40. Фонд Бориса Немцова за свободу

Офіційна позиція / функції щодо конфлікту.

Фонд Немцова залишається одним із найважливіших дискусійних майданчиків, на якому обговорюються питання розвитку відносин Росії та світу, проблеми розвитку демократії та прогресу. Цей майданчик збирає лідерів російської демократичної опозиції, економістів, громадських активістів, діячів мистецтва, аналітиків експертних організацій. Одна з головних цілей Форуму — вироблення порядку з протидії агресивній політиці Росії, в тому числі щодо України.

«Фонд Бориса Немцова за свободу» заснований 9 листопада 2015 року в Німеччині дочкою Бориса Немцова Жанною. Серед цілей Фонду — захист свободи інформації, освіти і підвищення кваліфікації, включення Росії та її громадян у загальноєвропейський порядок і просування європейських цінностей, а також увічнення пам'яті та збереження спадщини Бориса Немцова.

Ставлення до конфлікту — різко критичне. Одним із головних напрямків діяльності в останні роки життя Немцова була миробудівна діяльність і боротьба проти російської агресії. На думку Бориса Немцова, тільки просвітництво може

176 Free Russia Foundation <https://www.4freerussia.org/about>.

177 Будинок вільної Росії <https://freerussiahouse.org/projects>.

178 Emigrussia <https://emigrussia.org>.

179 <https://emigrussia.org/ua/emigration/proekt-emigrussia-predlagaet-juridicheskie-konsultacii-po-voprosam-migracionnogo-prava-ukrainy>.

180 Генпрокуратура пояснила визнання фонду "Вільна Росія" небажаною організацією. ТАСС, 1.07.2019 <https://tass.ru/obschestvo/6615314>.

протистояти пропаганді.¹⁸¹ Одним із завдань Фонду стало просування його ідей і досліджень на тему війни і корупції в Росії.

Дії щодо конфлікту.

У травні 2015 року Фонд Немцова випустив незакінчену доповідь Немцова «Путін. Війна». Це глибоке і всебічне дослідження причин і наслідків захоплення Криму і збройного конфлікту на сході України для Росії і Європи.¹⁸² Доповідь досі залишається найповнішим і найвичерпнішим дослідженням про коріння і підґрунтя війни Росії з Україною, а також про вплив міжнародних персональних і секторальних санкцій на економіку країни. Фонд також проводить щорічні форуми Бориса Немцова, де, зокрема, обговорюються питання реагування Європейського Союзу та світової спільноти на агресивну зовнішню політику Росії.

181 <https://web.facebook.com/boris.nemtsov/posts/758395224230080>.

182 Немцов Борис та ін. автори. "Путін. Війна". Доповідь. Фонд Немцова, 2015 <https://www.putin-itogi.ru/putin-voina>.

